

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

I. A szamosfalvi egyház.

Kolozsvártól félóránnyira, a Décsre vezető országutban fekszik Szamosfalva, a kihalt régi Gyerőffy és Mikola családok egykori ősi birtoka; utóbbika innen: de Szamosfalva is iratá magát. Figyelemre méltó kis egyházában *) léteznek Mikola család sirkövei; maga az egyház sz. Erzsébetnek, második András magyar király leányának, Lajos thuringiai gróf özvegyének tiszteletére emelve, egy hajóval bir; szentélye a nyolcszög három oldalával alakul, kerekívű kereszt-boltozatának egyik zárkóvén a Mikola czimer látható, (lásd az 1. sz. alatti ábrát), a másik üres; a falból félig kiálló letört két oszloprész egy régibb boltozatnak támul szolgálhatott; az epistola felőli oldalfalban létező, a körnek szelvényével fődött fülke, a szent olajok szekrényének állhelye lehetett; ugyan ezen oldalfalba van egy töredezett, és újabb időben olajfestéssel bemázolt kőlap illesztve, ily felirattal:

(1. ábra.)

OPUS EGREGY DMI
 LĀL////SLAI MIKOLĀ D
 ////OFALVA VIC VVD
 VKT VIC OMR
 MOR ANNO 15

az az : Opus Egregii Domini Ladislai Mikola De Szamosfalva Vice Wajvoda **); a többi nem értelmezhető; az évszámból is csak az ezer ötszáz vehető ki. Ha az utolsó Mikolának, ki a mult század első tizedeiben családjának történetét írta meg***) hitelt lehetne adni, ugy ezen évszám 1530-ra lenne kiegészítendő. Ezen felirat világosan valamely nagyobb szerű, az egyház körül tett igazításokra utal inkább, mint sem keletkezésére. Mit a fennemlitett családi feljegyzés állit, ez ellen szól az egyház egész szerkezete: mélyen leloggó, tagozatlan, kerek diadalív választja el a szentélyt, az egy lépcsővel lejjebb fekvő hajótól; kétszeresen tagozott fődélig felérő támfalak övedzik át az egyházat kívülről; a nyugati homlokzaton állók rézsutasan helyezvék, s egykori boltozatot tételeznek fel, melyet mai nap egy egyenes gerendás mennyezet pótol.

Az ablakok zárodása tompa csucsív; béléte lemezek- és kis mélyedésű hornyokból áll; a zárodás alatti tér csak kevésbé van áttörve. A szentélyben kis hármás

*) 1280-ban e birtok feletti osztálylevélben már előforduló egyház, a Mikola és Gyerőffy birtok közti választó vonalat képezé.

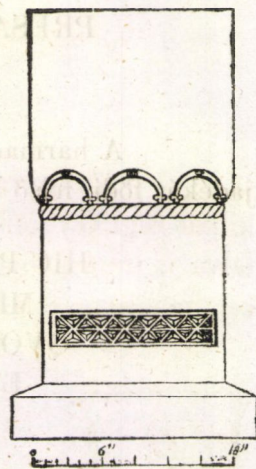
***) Lásd lejjebb sirkövének feliratát.

***) Genealogia Familiae Mikola de Szamosfalva et ab unico superstite haerede eiusdem Familiae compendio adornata Anno 1730. pag. 5.

félkör alak, vagy lángozat fordul elő, míg a hajóvani ablakokon kis kereknyílás képezi az átmeneti korszakot jelző nehézkes diszművezetet.

A hajó déli oldalába kis kerekívű ajtózat van alkalmazva, béléstét három pár henger alakú, alj nélküli oszlop képezi, melyek gyűrű tag által érintkeznek a kehelyszerű növénydiszitményű fejezetekkel. Kerek födezetének tagozása erőteljes henger, és kisebb mélyedésű horony, a nyugati, főbejáró többszeresen tagozott csucsvet képez, melyen némely ujitások mutatkoznak. Tornya nincsen. Okmányok hiányában, a leirt részlet után ítélve, ezen egyház a koragóth időszakban, mely nálunk körülbelül a tizennegyedik század közepe, épülhetett.

Érdekes a román stílusú, homokkőből faragott keresztelő-medence, mely az egyház keletkezésével egykoru lehet. Felső része tizenöt és fél hüvelyk magas, és tizennyolcz hüvelyk átmérőjű öbles henger, ennek alsó részét nyolcz dombor félkörű pánt szegelezi, melyeknek szárai végők göcscsel, az iv felső része pedig kis kereszt, vagy lemezzel felváltva vannak diszítve, mintha ez edénynek fülét (manubrium)-át képeznék (lásd a 2-dik sz. ábrát). E henger, és ez alatti négyszegű oszloptó között mint közvetítő szolgál egy hüvelyknyi és két vonal széles csavart hajókötél alakú — cable, torsade — normandromán-féle diszitmény. A négyszegű oszloptónek, mely szintén tizenöt és fél hüvelyk magas, téreit befelé vésett pálczamú — Rautenfries-Lozenge-szalag — cordon — diszíti; talapzata: négyszegű öthüvelyknyi vastag lemez, melyet az oszloplábbal foszlány — Schmiege — köt egybe, és így a medence magassága összesen: 37 és fél hüvelyk; belső rovázata mutatja, hogy egykor födele volt.

(2. ábra.)

A főoltárkép sz. Erzsébetet ábrálja, hátsó részén ez áll: B. Jozsinczi Sándor, Gáborffi Erzsébet 1807, az adományozók nevei lehetnek; és Fra. Bergmann pinxit. A hajóban van két oltár, észak felől Nep. sz. János képe, dél felől sz. Mihályé a donátor nevével: Spectabilis ac Generosus D. Michael Szilágyi de Somlio A. 1717; czimere: egy koronából kinövő vörös magyar ruhájú férfi, jobbában villogtató görbe karddal.

Ez egyházban van három sírköve a Mikola családnak, kettő a hajó déli oldalába falazva. Sima keretezett kőlapok ezek, egyikén ezen felirat áll a lap keretén:

FRANCISCUS MIKOLA LADISLAO PATRIS
LADISLAI NEPOTI FILIO CARISSIMO POSVIT
1559. (Mikola czimer.)

A mellette lévön ez áll a kőlap keretén:

FRANCISC MAIOR NATV FILIVS PATRI
CHARISSIMO POSVIT ANNO DOMINI 1557.

a kőlap felső részén:

NON MVLTVS VIDENS VIRTVTVM NOMINE CLAROS
QVI PATRIAM STEMA NOBILITATIS HABENT
NEC FACILE EST GENERIS CONECTERE FACTA DECORI

(közepén a Mikola czimer)

CŪ RAPIUNT MVLTO PESSIMA FACTA DVCES
AT LADISLAVS MIKOLA CVM IVRA MINISTRAT
IVSTITIA POPVLOS DIRIGIT IPSE SVOS OFICIVM

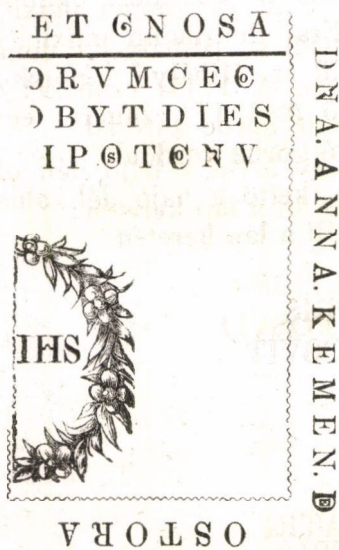
(sic.)

PRESATISQVE VICEM WAIIVODE*) PIA CVRA GRAVATVS
CŌSILIO PATRIAM SVBLEVAT IPSE SVAM.

A harmadik sírkő az egyház északi falába bevakolva, a Mikola család vég-fisarjadékát fűdi, felső részén a megfordított családi czimer:

HIC POSITVS EST PVLVIS ET CINIS ID EST LADISLAVS
MIKOLA DE SZAMOSFALVA ILLVSTRISSIMORVM
QVONDAM PROGENITORUM SVORVM HÆRES VNICVS
ET VLTIMVS- DELICTA ET IGNORANTIAS EIVS
NE MEMINERIS DOMINE SED SECVNDVM
MISERICORDIAM TVAM MEMOR ESTO EIVS
IN GLORIA CLARITATIS TVÆ OBIIT IN DOMINO
ANNO 1732 DIE 16 APR AETATIS SVAE 78
REQVIESCAT IN PACE. **)

A többszörösen említett Mikola czimer áll egy acanthus levelű öt gombu koronából félig kinövő ágaskodó dāmavadból; az utolsó Mikola czimerében a dāmavad fejénél czimer-tanilag jobb felől, fél hold, balra nyolcz sugaru csillag van, mi a régiben hiányzik; úgy színtén az ujabban a dāmavad mindkét lába látható, a régiben a két láb egybeforr.

VHOLSO

(3. ábra.)

Végre egy, több darabokra tört, hiányos sírkőnek része a szószerknek lépcsőül szolgál, míg a másik a diadalív alatti lépcső talábjába van illesztve, rajta a lombozott koszoru között (IHS. Jes.) monogramja van ily töredezett felirattal: (l. a mellékelt 3. ábrát.)

Miből e betűzhető ki: Et Generosa Domina Anna Kemén de (Gyerő mon)ostora (Sicul)ORUM VICE-COMes ob-iiit dies post conu(bium).

A betűkről ítélve a tizenhatodik századból való felirat lehet, még pedig utolsó tizedeiből.

*) Ladislaus Mikola de Szamosfalva, in Regno Transsilvaniae Vice-Locumtenens Regius Anno 1544. írja *Benkő József* Transsilvaniajában: 1. köt. 198. lap.

**) Mikola László családja történetében, sírkővének feliratát előre megírva, közli ugyan, de az a fentebbitől némileg eltér.

Az egyház mérték-arányai ezek :

Hossza belső világában: 74 láb 5 hüvelyk; ebből a karhelyre a szentélylyel együtt esik 25' 6", a hajóra 48' 11"; szélessége a szentélynek 18 láb és 1 hüvelyk, ahajónak 23 láb.

II. Dózsa György vaskoronája.

A győztes Szapolyay János szétvervén 1514-ben Temesvár alatt a lázadók seregét, Petrovich Péter által elfogott vezérükön, Dózsa Györgyön tölté ki bosszuját.

Nem szándékom ezen undok és ádász kivégeztetést, melynek Istvánfi elég részletes leírását adja, ismételni; szoritkozom egyedül azon vaskorona leírására, mely ez alkalommal megtüzesítve illesztetett a felkelők vezérének fejére, s mely a Kolozsvári város levéltárában őrizve, hagyományilag több századokon át, mint Dózsa György koronája ismeretes.

E koronáról természetesen művészi szempontból nincs mit mondani, érdekes azonban mint a tizenötödik századból fenmaradt hajmeresztő büntető eszköz, s bár a kegyetlenség nemzetünknek nem tulajdona, Dózsának ily ádász módani kivégeztetése, ama század vad és féktelen korát sajátságosan jellemzi. Elszigetelve ugyan ebben mi, szomorú vigaszunkra legyen mondva, egyedül, nem állottunk; mert hogy Európának ezen időszakból csak két műveltebb nemzetét említsem: az olasz és spanyolt, melyek egymás közt a fokkonkénti kínzó eszközök feltalálásában versenyeztek — nem ugyan nagy dicsőségükre — első helyen állottak.

(4. ábra.)

Áll e koronának abroncsa (lásd 4-dik ábrát) egy 10 vonal vastag körben össze hajtott lemezből, melynek átmérője belső világában 9 és fél bécsi hüvelyk, mi roppant főre mutat, e körből felfelé nyuló tizenhat lemezdarab a korona tetején egybehajtva egymást átvágják, s így 15' magas zárt koronát — corona clausa-t — képeznek. *)

Gr. Eszterházy János.

*) Valami, e koronához hasonlót látni lehet Didron Aine Annales Archéologiques XXI. kötet 43. és 113. lapjához csatolt rézmetszvényén, hol a Conques-i apátság birtokában levő, a IX. században készült és aranyból vert, drága kövekkel gazdagon ékesített *Sainte Foi* (Sancta Fides) ülő szobrának feje tetején, csak hogy ezen corona clausa alacsonyabb és kevesebb lemezzel bír. R.

III. Registrum *) seu Inventarium omnium rerum existentium in dominio Episcopatus Agriensis Consignatarum per Manus Revdi D. Thadei Lardi, Custodis Agriensis. Revndo et Illmo D. Domino Herculi pio, de Sabaudia, Gubernatori generali Agriensi etc.

<i>In primis supra Vina: In Cellarys Agriensibus.</i>		Item <i>plumbi</i> mase, vel libre quattuor	4.
In Cellario penes Coquinam vina integra viginti tria	23.	Item <i>Arvina</i> antiqua unum vas cum medio	ij.
Item in Cellario <i>Rosthelos</i> vina integra quinquaginta quinque	55.	Item <i>Arvina</i> nova medium vas	j.
Item in fovea lapidea unum medium vas vini unum	1.	Item Sales in toto mille quingentos quinquaginta. 1550.	
Item in Cellario <i>Spiritus Sancti</i> vina integra quindecim	15.	<i>Inventarium in Stabulo Agriensi.</i>	
Item in Cellario <i>Saros</i> vocato vina integra viginti sex	26.	Item equi <i>Curriferi</i> sedecim	16.
Item ibidem tria vina magna, tria	3.	Item lodices duodecim	12.
Item in primo <i>Boltho</i> vina integra octo	8.	Item Selle quinque	5.
Item in <i>Boltho</i> secundo media vina decem et septem	17.	Item <i>Currus Kolya</i> vocati tres	3.
Item ibidem unum integrum vinum, unum,	1.	Item <i>Currus Comunes</i> ferrati tres	3.
Item in <i>Boltho</i> tertio vina integra duodecim	12.	Item <i>Currus Koczy</i> unus	1.
Item ibidem vina media quattuordecim	14.	Item <i>Currus</i> parvus unus	1.
Summa vinorum integrorum vasa Centum quadraginta tria Media vero triginta duo faciunt in totum vasa	157.	Item Cathene ferree due	2.
Item vasa vacua integra centum viginti sex	129.	Item <i>vehiculum</i> de assere factum unum	1.
Item vasa media vacua viginti duo	22.	Item vehiculi Comunes duo	2.
<i>Item vina distributa ac educilanda ad possessiones ad festum Nativitatis domini:</i>		Item ladule ad Currum due	2.
<i>Demyend</i> vas unum	1.	Item <i>Zoblo</i> pro pabulis equorum duo	2.
<i>Sarvod</i> vas unum	1.	<i>Registrum super numerum equorum per Michaellem Fekethe, et Ioannem Ewlvvedi de transservania ductorum.</i>	
<i>Nana</i> vas unum	1.	Item Equi flavei Coloris satis magne quantitatis septem	7.
<i>Halaz</i> vas unum	1.	Item Equi nigri <i>fekethe pey</i> vocati mediocres duo	2.
<i>Mezewhydwegh</i> vas unum	1.	Item equus flaveus mediocris unus	1.
Item larda antiqua quadraginta quatuor	44.	Item equi rubei <i>pyrospey</i> vocati mediocres duo	2.
Item larda nova octuaginta novem	89.	Item lodices equorum sex	6.
Item <i>Cauls Salsati</i> cum vasis viginti	20.	Item Cooperimenta equorum <i>pokroch</i> vocata sex	6.
Item <i>Mel</i> media vasa plena sex	6.	Item Selle equorum tres	2.
Item duo parva plena: et Duo alia parva usque ad medietatem.		Item frena equorum tres	3.
		<i>Registrum in Arce Zarwakedew super inventarium factum:</i>	
		Item Baliste septem	7.
		Item <i>Thekerwen</i> unum	1.

*) Az Archeologia barátinak valódi szolgálatot vélünk tenni, midőn ezen B. Nyáry Albert ő méltóságától nyert fölőtte érdekes másolatnak, melynek eredetije a modenai könyvtárban létezik, egy a honi házi életre és a hazai művészetre nézve is világot vető részletét kinyomatjuk. Itten csak még azon ohajt kell kifejeznünk, vajha sikerüljön mielőbb Hippolyt bibornok udvartartására vonatkozó kéziratokat is nyomtatva birnunk.

Item Bombarde <i>Zakalos</i> decem	10.	<i>Czeeph</i> *) ferrati duo	2.
Item pixides quinque	5.	Cuspides ducenti triginta quinque	235.
Item Cuspides decem et novem	19.	Sagitte balistarum in bona Copia	
Item <i>Trazk</i> medium	j.	<i>Laptha ignea magna</i> decem et octo	18.
Item Sagitte cum vasculis quattuor	4.	<i>Laptha ignea parva</i> novem	9.
Item pulveres cum vasculis uno cum medio	ij.	Sagitte ignee tredecim	13.
Item Globi <i>thrazh</i> de lapidibus quinquaginta	50.	Clipeum vulgo <i>Tharpaiz</i> unum	1.
Item Caldar wlgo <i>Ewsth</i> unum	1.	Secures <i>Baard</i> vocati sex	6.
Item Capree tredecim	13.	Forme globorum ferree tres	3.
Item Asini quattuor	4.	Morderium satis magnum, et rotundum Cupre-	
Item Mensalia duo	2.	um valens pro saletro, seu pulvere Bom-	
Item Mense decem	10.	bardorum, et pixidum unum	1.
Item Capisteria magna duo	2.	Bombarda wlgo <i>Thrazk</i> due	2.
Item Capisteria parva quattuor	4.	Rotte Bombardarum quattuor	4.
Item serramentum wlgo <i>wasrwd</i> unum	1.	Pixides de Cupro cum Caletis et omnibus atti-	
Item <i>tharaczk</i> unum	j.	nentys quinquaginta	50.
Item pavones decem et octo	18.	Item Baliste magne due	2.
Item media vasa aceti duo	2.	Baliste minores quinquaginta tres	53.
Item vina integra cum medio, quinque	5.	<i>Thekerween</i> quindecim	15.
Item Caules Salsati unum integrum vas	1.	Arcus sine Cordis triginta tres	33.
Item Caules Salsati cum parvo dolio unum	1.	Clipei octo	8.
Item larda sex	6.	Pharetre <i>Theghed</i> vocate due	2.
		Cordule alique pro incensione bombardarum	
		Selle Italice due	2.

Inventarium in Capella S. Nicolai episcopi in arce Zarwaskew constructa.

Item Altaria cum indumentis duo	2.
Item Casula una	1.
Item Calix argenteus unus	1.
Item Missale unum	1.
Item Psalterium unum	1.
Item Ampulle quattuor	4.
Item Candelabra cuprea quattuor	4.
Item Tabula super altarem una	1.

Registrum super inventarium bombardarum Cuspidarum Balistarum Arcium pixidum aliarumque rerum, et attinentium pro defensione Castri Agriensis In primis :

Pixides <i>Zakalos</i> vocati de ferro ducenti sexaginta novem	269.
Saletrum cum vasculis quattuor cum medio	iiij.
Sulphurea cum vasculis quattuor cum medio	iiij.
<i>Fenyewzurok</i> cum vasculo unum	1.
Carbones cum una media Tunella, et super pavimentum in Copia	1.
Sagitte arcium cum Tunella una	1.
Aliqua ferramenta cum attinentys ad bombardas, et pixides apta.	
Pixides <i>Zakalos</i> vocati de Cupro, viginti quattuor	24.
Globi ferrei mediocres cum ladulis octo	8.
Globi ferrei maiores cum tunella una	1.
Pulveres cum Tunellis duodecim	12.

Inventarium in ambabus portis Castri Agriensis :

Item in porta magna, et in porta parva cuspides viginti sex	26.
Item in porta magna bombarde quattuor	4.
<i>Tharpayz</i> duo	2.
In porta lignea apud S ^m Stephanum bombarde quinque	5.
In turri fabrorum bombarde due	2.
In turri Supra Carcerem bombarde due	2.
Item Juxta domum prepositure S. petri bombarde una	1.
Juxta domum S-te Crucis super magnam portam bombarde una	1.
In domo doleatorum pixides wlgo <i>Thrazk</i> et <i>hophyncha volem</i> (?)	2.
Item in anno domini Millesimo Quingentesimo octavo in festo beati Nicolai Episcopi Domino Reimo Strigoniensi presentavimus pixides <i>Zakalos</i> decem	10.
Item eadem die Cuspides decem	10.
(Non Rev-mus D. Strigoniensis habuit : Sed D. Stephanus Barberius de ragusio habuit : mutuo et ipse obligatur restituere etc.)	
Mensa Rev-di Domini Gubernatoris.	
Mensa Domini provisoris.	

*) Talán csév ?

Mensa dominorum presbiterorum scilicet quattuor Capellani domini prelati. Rector scole : Succustos. Organista et Succenctor

Prebendam.

Item Coci quattuor, et duo aqueductores.
 „ pistoriibus duobus.
 „ Stabularijs decem.
 „ Doleatoribus duobus.
 „ Pulsatori ad personas duas.
 „ Sartori ad personas duas.
 „ Pellifici ad personas tres.
 „ Procedentes sex : qui missam beate Virginis Cantant.
 „ Portarys viginti octo.
 „ Ad allodium ad personas novem.
 „ *Ortolano ferrarum* ad personas duas.
 „ Magistro *paller*, duas pintas vini.
 „ Lotrici ad personas duas.
 „ Confessori uni.
 „ Pauperibus tribus in Castro residente.
 „ Ceteri pauperes de pane, et vino habent prebendam

Registrum super Inventarium Coquine Agriensis :

Item Olle de ferro satis magne quantitatis tres 3.
 „ Una ex eisdem est antiqua
 „ Olle de ferro mediocres tredecim . . . 13
 „ Cultri ferrei pro necessitate Coquine duo 2
 „ Coclearia de ferro tria 3
 „ Cultrum de ferro *bawrd* (uotum) uocatum unum.
 „ Caldar de ferro unum 1.
 „ Crebrum Cupreum unum 1
 „ Quoddam ferramentum admodum Crebri pro Caseo factum 1
 „ veru de ferro magni duo 2
 „ Mortarium mediocre Cupreum unum 1.
 „ Craticule de ferro une magna, altera mediocris due 2.
 „ Olla terrea vienensis una 1.

Registrum super inventarium in allodio Agriensi :

„ Fruges prompte vasa duo 2.
 „ Acervi quinque 5.
 „ Acervum Sextum inicianunt, et tritulant media pars stabuli et plena cum frugibus
 „ Porci viginti duo 22.
 „ Agnelli ducenti quinquaginta quattuor . 254
 „ Currus duo 2.
 „ Cathene ferree quattuor 4.
 „ Boves Jugales decem et octo 18.
 „ Pulli sexaginta 60.

Registrum super inventarium Abbatiae Beel.

Item Calices argentei deaurati octo 8.
 „ Corporalia quinque 5.
 „ Pacificale rotundum argenteum unum 1.
 „ Casule solennes quinque 5.
 „ Casule feriales undecim 11.
 „ Ampulle plumbee duodecim 12.
 „ Pixis magna cum reliquys una 1.
 „ Crux magna cum reliquys una 1.
 „ Alia Crux minor argentea una 1.
 „ Monstrantia argentea deaurata una 1.
 „ Ampulle argenteae due 2.
 „ Sigillum argenteum conventus unum 1.
 „ Missalia tria nova et impressa unum ordinis et duo Secularia 3.
 „ Antipendia altaris quinque 5.
 „ Vasculum plumbeum pro aspersione aque benedictae unum 1.
 „ Tapeta tria 3.
 „ Suprapellicia tria 3.
 „ Ferramenta ad pistandum oblatos duo 2.
 „ Turribulum unum 1.
 „ Infule due 2.
 „ Bacculus pastoralis unus 1.
 „ Libri Comunes octuaginta quinque 85.
 „ Scutelle plumbee due 2.
 „ Secures due 2.
 „ Discus plumbeus unus 1.
 „ Canteri plumbei tres 3.
 „ Picarium plumbeum unum 1.
 „ Morderium Cupreum unum 1.
 „ Pelium parvum Cupreum unum 1.
 „ Pulvinaria quattuor 4.
 „ Cussini tres 3.
 „ Lodices tres 3.
 „ Lodices veteres due 2.
 „ Currus unus cum bobus quattuor 4.
 „ Vacce quattuor 4.
 „ Vituli tres 3.
 „ Vacca ad mactandum una 1.
 „ Porci magni et parvi octuaginta 80.
 „ Auce*) triginta octo 38.
 „ Pulli quinquaginta 50.
 „ Vina vasa integra plena pertinentia ad abbatiam sunt in toto quindecim 15.
 „ Vasa vacua quattuor decim. 14.
 „ Caules Salsati cum vasis tribus 3.
 „ Scutelle plumbee quinque 5.
 „ Canteri plumbei duo 2.
 „ Olle de ferro quattuor 4.

*) *Aucca* = anser. Molnár e szónál ezt mondja : *Auce* a quibusdam accipitur pro anserē sed sine auctoritate. R.

Item Pelium de Cupro duo	2.
„ Mense sex	6.
„ Morderium Cupreum unum	1.
„ Catena de ferro una	1.
„ Vina vasa integra de <i>warboweglie</i> in <i>boltha</i> sunt quindecim	15.
„ Vasa vacua triginta quinque	35.

Registrum super Inventarium possessionis Zykzo:

Item Agnelli istius anni quattuordecim Centi- naria cum medio	114.
„ Boves Jugales triginta	30.
„ Vacce viginti novem	29.
„ Vituli quinque	5.
„ Porci quinquaginta	50.
„ Acervi decem	10.
„ Currus tres	3.
„ Auce decem	10.

Inventarium in possessione Mezewhydwegh.

Item Oves cum agnellis sexingente quadra- ginta novem	649.
„ equaces viginti novem	29.
„ istius anni octo	8.
„ boves Jugales viginti duo	22.
„ Vacce septuaginta sex	76.
„ Vituli annorum quinque triginta unum	31.
„ Vituli istius anni triginta septem	37.
„ Porci triginta tres	33.
„ Auce triginta quattuor	34.
„ pulli sexaginta	60.
„ acerui quinque	5.

Registrum super rebus in Gyengyes pyspeky habitis.

Item In cellario Vasa integra vinorum quin- quaginta septem	57.
„ In cellario <i>Solmos</i> vasa vinorum integra triginta	30.
„ in orto <i>Pyspeky</i> acerui quinque	5.
„ Boves arrabiles decem	10.
„ Vacce due	2.
„ Vitulus unus trium annorum	1.
„ Vituli duo quattuor annorum	4.
„ Porci insimul sexaginta	60.
„ Auce viginti quinque	25.
„ Pulli centum decem	110.
„ Fruges triturate quartalia centum viginti octo	128.
„ Quartalia avene quadraginta	40.
„ Currus unus ferratus	1.
„ Cathene due	2.
„ Mense quattuor	4.

Item Strata tria	3.
„ Aceti duobus vasculis	2.
„ Farine duobus vasis	2.

*Registrum seu Inventarium omnium rerum Con-
signatarum per Reverend. D. Thadeum Lardum,
Custodem: Revdo et Illmo D. Domino Herculi pio
de Sabaudia, Gubernatori Agriensi :*

In primis Camaracia (?) de lana sex in arce agriensi	6.
Item lectos de pluma octo	8.
„ Saccones de palea tres	3.
„ Cervicalia octo	8.
„ Copertas pro lectis sex	6.
„ Linteamina tredecim	13.
„ Tapeta magna et parva bona et tritia undecim	11.
„ Curtinas cum figuris duas	2.
„ Curtinas de pano pro finestris magnis et parvis septem	7.
„ portiones sexdecim de pano rubeo	16.
„ Antiporti vulgo Curtine ante portam cum figuris duo	2.
Item Candelabra magna de Cupro pro stuphis duo	2.
„ unum vexillum magnum cum tafeta rubeo Copia sive lancia magna et pomo deau- rato, et sella una	1.
„ Capse, sive ladule pro Curribus due	2.

In Credentia :

Item Scutelle magne et parve de plumbo vi- ginti sex	26.
„ Mensalia septem	7.
„ Manutergia magna octo	8.
„ Manutergia parva triginta quattuor	34.
„ Disci de plumbo triginta quattuor	34.
„ Cantari de plumbo magni et parvi novem	9.
„ Cultelli duodecim	12.
„ Cupe de vitro tres	3.
„ Bacile unum, cum boccale de ottone	2.
„ Candelabra de Cupro duo	2.
„ Vexilla parva cum tafeta et cum armis. Una vestis de gebellinis pro Revmo	1
„ Vexilla tria de tella varium Colorem cum Sancto Joanne et armis Revmi et Illmi Domini nostri Estensis	3.
„ Vexilla tria pro tubicinis de tafeta : cum armis Revsmi et Illsmi Domini nostri, quae sunt adhuc in manibus tubicinatorum	3.
„ multe mense, et scana que hic non sunt annotata.	

Sequitur registrum Argentorum Consignatorum Revdo et Illustri D. Herculi pio Gubernatori agriensi per manus magistri Jacobi pignate ab ipso Revdo D. Thadeo Lardo ipso tunc notatum per D. Gorrum gorini, quae argentea erunt notam tam in pondere quam informa et pretio : Latius quam hic mihi videtur ipsi domino Gorro in inquerendo registra introitus, et exitus episcopatus Agriensis per ipsum D. Thadeum notata, et scripta : dum ipse rexit, et gubernavit etc.

In primis habuit D. Sua Revda, et Illustris unum pelium Satis grande cum Costis de argento cum aliquibus partibus⁵ deauratis *modo raguseo laboratum* cum armis dom i Stephani barberio de *smalto* factis, et bochale de argento similiter pro ipso pelui : de argento albo, et cum parte de aurata cum relevo.

Item unum pelium cum uno boccale de argento plano cum aliqua deauratura laborato *modo neapolitano, vel francigeno.*

Item duo vasa de argento magna pro confestionibus *modo raguseo* facta et laborata.

Item aliud vas de simili genere laboratum et de argento minoris forme et ponderis.

Item Duodeci disci de argento mediocris forme.

Item Duodecim *Coclearia* satis magna de argento cum *puero in superficie*, et scuto in manibus.

Item Decem *Coclearia* ex pluribus modis et pondere laborata de argento.

Item duo parva Cantera de argento aliquantulum de aurata.

Item una Cupa magna et alta cum floribus et *smaltis* de aurata modo **transsilvano** *) cum suo Copertorio.

Item due Cupe de argento deaurate cum suis Copertorijs cum aliquibus figuris non relevatis in **transsilvania** preparate.

Item due Cupe de argento deaurate cum suis Copertorijs : cum Costis laborate.

Item due Cupe de argento de aurate : cum suis Copertijs de plano laborate.

Item alia Cupa aliquantulum minor de argento deaurata sum suo copertorio : cum Costis laborata.

Item tria pocula de argento albo varia forma laborata.

Item due Tacie simplices de argento albe.

Item unus Calix magnus cum patena de argento de aurati.

*) Valóban érdekes lenne *aranyművészetünk* tekintetéből a ragusai, nápolyi, főleg pedig az *erdélyi* ötvösség jellegét meghatározni.

Item due ampulle de argento de aurate satis magne.

Item unum pelium pro ipsis ampullis de argento deaurato pro servicio misse.

Item una parva pixis de argento de aurata pro servandis ostijs.

Item una marcha et media de argento non laborato.

Item. Ego Thadeus Lardus per manus pti magistri Jacobi assignavi die tertia post adventum pti Revdi D. Gubernatoris : ipsi Revdo et Illustri D. Herculi pio Gubernatori florenos mille et tricentos in *monetis parvis hungaricalibus*. Item Eidem Domino Gubernatori vigesima quarta martij. 1509 assignavi per manus Egregij, D. Blasij *Jolathij* Provisoris agriensis florenos duo millia quingentos, et nonaginta tres, et denarios noyem faciunt in toto floreni tria millia noningenti, et quadraginta tres, et denarij novem. Et nota, quod primi mille et trecenti floreni dati sunt ei in fine mensis decembris 1508 etc. vcz. (videlicet) P. 2943 S 9.

Item per errorem dimisi florenos quinquaginta, quia in prima assignatione fuerunt mille trecenti et quinquaginta, quos habuit cum eis Sua Revda et Illustris D. faciunt.

Item pro dicto Revdo et Illustri D. herculi per manus mri Jacobi *pignate* assignavi florenos quattuor fl. 4.

Item de frugibus anni 1508. decimatis per omnes comitatus et in valle agriensi sunt assignate : cum vernalibus ad manus predicti Illustris et Reverendissimi Domini *herculis* a pluribus et ab omnibus decimatoribus Capetie frugum et vernalium septuaginta una milia et septingente et una cum media : quj decimatores eidem Revdo domino debent rationem reddere de apibus et de redemptione apum et *Christianitatis* (?) quare de similibus anno isto nihil cum ipsis decimatoribus feci compartum ut videtur in introitu dictarum frugum et in vernalium locis suis antea in libro hoc etc.

Cape (Capetie) (Lxxjm vijc.--) LXXImille VIIgente I.

Item pater Thomas de harsan tenetur reddere rationem ipsi Illustri domino de octingentis et viginti duobus cubulis frugum et vernalium falcatis in comitatu *Zarand* anni 1508.

Cubulj (*vujc xvij.*) VIIIc XXIj = 822.

Et nota quod in supradictis frugibus vel capetijs non intelliguntur multi acervi qui sunt notati hic antea esse assignati in pluribus locis S. Illustri Dominatori sicuti est in *Idwyg* (*Hidvég*) in *Pusta-Syxo* in *Pispekij* et in alodio agriensi ut locis suis videtur etc.

Az esztergami érsekség 1487. évi szolgálati bérkönyve.

4° sötét vörös bőr kötés.

A könyv végén olvasható ezen, a *magyar ötvösségre* nézve igen érdekes adat :

Argente fatte pr la venuta de mons. Rmo.

Inprimis die XXIj^o augti 1487. so state lavorate In cremnitia pr mano de sarlo yános pisetario et officiale de lo archi-epato pservire ala mensa da esso mon. s. Rmo p. mano delo. s. Castellano. *piatte duj.* dele grande de argento, quale pesano march. sidice et pisete trenta nove, quale mar. 16 p. 39 ad racion de ducatum cincho et *den.* trentatre la marcha saranno duc. ottanta none et *den.* sexanta sej. et piu p. la lauratura de essi platti *duc.* decesette pagate p. mano de essi *dtto Johe.* quale argto et manufactura pditte fanno in tutto *du.* Cento et sej. et *den.* sexanta duc. 106. den. 66.

Eod. die so state fatte in esso cremitie p. mano de *decto Johe* per lo uso dela mensa delo pfato mon. s. doj *Coppe* de argto de peso march sej. ch. aditta racion so *duc.* trenta duj. et p. lo laur de qtte *duc.* otto et per la decoration, *duc.* quattordice. ch. tutte in sieme fanno de *duc.* Cinquanto quattro dela quale *duc.* 54. refalcatande *duc.* vinte uno et *den.* settanta sette p. lo prezo de march quattro et pisetj quatro de argte Riceuuto p. esse *Johe* p. una coppa de argte Indorata vecchia ad se consignata p. lo. s. gub. de esso archiepato. et *duc.* sej per lo oro separato de ditta coppa. Che so in tutto *duc.* vinte sette *den.* settanta sette. quale *duc.* 27. *den.* 77 abbattute dale p. diti *duc.* cinquanta quattro p. lo Przo delle ditte doj coppe nove lavorate. resta hauer pagato esso gub. de contanti *duc.* vinte sej et vinte tre *den.* duc. 26. den. 23.

Közli B. Nyáry Albert.

IV. Bereg megyei régiségek.

Gyűjteményekben következő római érmek *) vannak, mik időnkint Beregmegye területén és vidékén találtattak :

1. Nagy, vastag, homoru bronzpénz, egyik oldalán *Janus* kettős feje, másikán egy hajóorr s alatta a szelvényben e szó „Roma“ látszik.
2. *Caes. Traian . . .* göndör haju szakálos fej,)(*P. m. Tr. Cos j. n.* álló nő, bb. lánzsát, jb. más tárgyat tart.
3. *Hadrianus Augustus* bn. férfi arcz)(*Cos III;* vállra vetett tógás alak, jb. ösméretlen tárgyat, bb. vesszőcsomót tart.
4. *Imp. Caes. Ner. Trajan. germ . . .*)(*P. M. Tr. P. Cos IIII. P. P.* szárnyakon emelkedő alak (*Victoria*) jb. koszorút tart.
5. *Imp. Domit. Aug. germ. cos XV.*)(*Moneta Augusta.* Közepén egy nő jb. mérleget, bb. bőségszarvat tart. *S. C.* (nagy réz pénz).
6. *Hadrian . . .* bn. férfi fej.)(egy alak ülő helyzetben látszik, nagyon kopott bronz monoru pénz)
7. *Antoninus Aug. pius pp.* bn. ffi fő,)(*Cos IIII. jn.* álló nő, bb. caduceust, jb. olaj ágat tart, (ép ezüstp.)
8. *U. a.*)(*Cos IIII.* bn. nő, jb. csemete, bb. bőségszarv. ezüst.
9. *Antoninus Aug. pius. pp.* *Imp. XVII.*)(oszlopos csarnok : „*Templum div. aug. rest,* *Cos IIII.* ezüst
10. *Antoninus Aug. pius. pp. . . .*)(*jn* álló nő, jb. kalászokat tart; kopott ezüst.
11. *U. a.* bn. férfi arcz.)(*jn* női alak oltár előtt, melyről kigyó emelkedik, a nő jobbj. koszorút vagy csészét tart bb. lánzsát. *S. C. Cos III.* rézpénz.

*) Emlékei ezek a rómaiakkal való kereskedelmi összeköttetésnek. Bár kapnánk egyéb, a Kárpátok alatt fekvő megyékből is ilyen hiteles közleményeket, melyek képesek ezen vidékek és homályos történetére némi fényt árasztani!

12. U. a.)(széken ülő jn. j b golyót tartó nő. ezüst.
13. *Lucilla aug.* . . . bn szép női fej.)(szűk öltönyben álló nő, j b golyót, bb földig érő pajzst tartó kopott ezüst.
14. *Lucilla aug. Antonini Aug.* bn női arcz.)(*Diana Lucifera*, jn. álló nő, két kezében egy lándzsát tart.
15. *Imp. Caes. Domitianus Aug P. m. trp. VIII.* bn bkosz ffi fej.)(*Imp. XIX. Cos XIII.* cenri pp. Hajón álló vivó hős, j b. dárdát, bb. pajzst tart.
16. *Diva Faustina* bn igen szép női arcz.)(*Augusta* . . . jn álló nő, j b golyót, bb égő fáklyát tart. Ezüst
17. *Faustina Augusta*, bn szép női arcz.)(*Liana Lucifera*, lándzsát tartó nőalak. Ezüst.
18. *L. Verus Aug.* göndörhaju bn szakálos ffi arcz.)(*prov. Deorum TRP Cos. II.* jn nő alak, j b golyót, bb. bőségsz. tart. Ezüst, találatott Ugocsamegyében, *Veresmarton*, a gk. templom alapásánál.
19. *Severus Alexand. Aug.* fffi arcz.)(*Virtus Aug.* ffi alak, j b lánzsát, bb pajzst tart. Ezüst.
20. *Licinius jun nob Caes* bn bkosz ffi fej.)(két szárnyas alak oltár mellett áll s áldoz. Köriratából csak ezt betűzhetém ki : *Actori . . SIS.* (sárgaréz)
21. *Imp. Caes Trai. germ. Cos Aug . . . bn, bkosz. ffi fő*)(Egy férfi alak mellett *Victoria* áll. Szelvényben *S. C.* (nagy. homoru s. r. pénz)
22. *III. P. C. Probus Aug.* Szeges korona a jobbra néző fön, palástján s öltönyén a cizfrázatok jól kivehetők, kezében jogart tart.)(*Concordia militum*, közepén jn alak, mely mindkét kezében diszes póznát tart; jobbról van egy k, lent *P.* és *XXI.* (igen jó karban levő rézpénz.)
23. *Fecunditas Augustae S. C.* jn álló nő, bb bszarv. jobbja alatt gyermek áll)(bn hátrafésült haju nő, „(Mam) *maea Augusta.*“ (nagy r. pénz.)
24. *Imp. Caes. Gordius pius Aug.* bn ffi fő)(*PMS COL, VIII.* Egy alak körülveve oroszlányoktól. Szelvényben *AN VII.* (réz)
25. *Imp. Jul. Philippus Aug.* bn ffi fő.)(Egy álló alak két oroszlány közt. *PMS COL VIII.* Szelvényben *AN VIII.* Réz.
26. *DN Valen . . . sPF Aug* bn bkosz. ffi arcz.)(*Gloria Romanorum.* Egy bb. diszjelvényt tartó vitéz lenyom jobbjával egy férfit. Szelvényben : *DOSISC.* (kis r. pénz, jó karban.)
27. *Dn. Valentianus PF Aug.* bn. gyöngyszalagos ffi arcz)(*Gloria Romanorum*, balra haladó hős, jobbjával egy térdelő férfit lenyom, bb. diszjel (labarum), szelvényben *DBSIS.* (Réz pénz.)
28. *Dn Valens PF Aug.* bn ffi arcz.)(*Securitas reipublicae*, jobbra haladó nő, j b koszorut, bb lobogó szalagot tart. Oldalán *P M.* szelvényben *M . . SIS* (rp).
29. *DN Valens PF. Aug.* bn gyöngyszalagos ffi arcz.)(*Securitas reipublicae.* Jobbra haladó *Victoria R. S.* jobbról a térdénél *A. A* szelvényben : *ASISCV.* (rézp.)
30. *DN Magnentius.* bn fő,)(Egy hős bukó lovast szúr dárdájával. „*Fel temp reparatio.*“ (középnagy rp.)
31. *Imp. Maximianus Aug.* Ormos Kor. fő.)(*Concordia militum*, két alak kezét fogva, azon egy golyón álló kisdud alakot (*Victoriát*) tart. *A.* (rézp.)
32. *Imp. Philippus Aug.* Sugaras kor.-fő)(*Securitas Aug.* Egy kecske a közepén (sárgaréz.)
33. *Claudius PF.* sugár kor. fő.)(Egy női alak. (Kopott ezüstp.)
34. *Arm. Jupiter Obog. ger.* bkosz. ffi fő.)(Egy kigyót szájában tartó sas nyíllal átlöve. (Vastag bronzp.)
35. *Imp. Caes. Ner. Trajano Germ. Aug.* bn. fej.)(álló női alak, j b. diszes póznát vagy csemetét (?) tart. „*Dacia S. C.*“
36. *Crispina Augusta.* bn fő,)(*Concordia* jn nő, j b csésze, bb. bőségsz. *S. C.* (r. p.)
37. *Sept Geta cos . . . jovi.* — bn. gyermek arcz.)(*Principi juventutis*, férfi alak jogarral, háta mögött *tropaeum* (sárgarézpénz).
38. *DN Honorius PF Aug.* bn. gyöngyfűzérés ffi arcz.)(Egy vitéz ballábbal egy földön fekvő alakra lép, j b. diszjelvényt, bb. golyót s rajta *Victoria* vagy *Fortunát* tart. Körirat : *Victoria Aug ggg.* Szelvényben *CONOB.* (Aranypénz, jókarban).
33. *Constantius PP. Aug.* bn. gyöngyökkel átkötött fejü ffi,)(*Votis xxx multis xxxxx.* Ezüstp. jókarban.
40. *Constantius jun. nob. C.* — bn. fonthaju ffi arcz)(*Fel temp. reparatio.* Egy hős leterített lovas vitézt szúr dárdájával. Szelvényben *NSISN.* (rp.)
41. *Constantius P. F. Aug.* bn. ffi fő *A* betűvel.)(*Fel temp. reparatio.* Egy pajzsos hős lovas vitézt leterít. Közepén *LXXI.* Szelvényben *AOP. . . .* (2 péld. rp.)
42. *DN. Constantius P. F. Aug.* bn. gyöngyszalagos ffi arcz.)(Egy lovas vitézt szúr le egy hős s egy pajzsra tapos.

43. *Constantius PF. Aug.* — bn. ffi arcz.)(*Spes novis votis*. Közepén Mars áll, jb. golyót, bn lándzsát tart. (rézpénz).
44. *Constantinus jun. nob. C.* jn bkosz. ffi.)(*Caesarum nostrorum*. Közepén szalagos koszoruban: Vot X. szelvényben D. CC. (rézp. jó karban.)
45. *Constantinus PF. aug.* bn. bkosz. ffi fő.)(*Gloria exercitus*. Közepén két dárdás vitéz közt katonai diszítvény. Szelvényben: RSISCX. (2 péld. rp.)
46. *Constantinus PF. Aug.* bnfő.)(Közepén egy pálmaág felett két szárnyas nemtő (Victoria?) koszorut tart. Körirat: *Victoriae DD. Aug. Coh. R.* Szelvényben SIS. (kis rp. jókarban.)
47. *Imp. Constantinus P. F. Aug.* — bn pánczél- és sisakos szakálltalan ffi arcz.)(két Victoria oltár fölött paizst tart, melyen e szó áll: *Votum*. körirat: „Victoriae laetae princ perp. (rp.)
48. *Constantinus Aug.* bnfő.)(*Concord. et Constantia Militum*. — Koszoruban: „Vot. XX. (rp.)
49. *Constant. P. F. Aug.* bkosz. fő,)(2 vitéz közt kat. jelvény; körirat: „Gloria exercitus.“ Szelvényben: „Dac.“ (rp. két péld.)
50. *Constantinus.* bn bkosz. ffi fő,)(*Providentia Caes.* — Egy koczkás erődítvény, kapuval, rajta három disz áll. F.
51. *U. a.* bn. ffi arcz.)(*Providentia Aug.* Közepén: egy koczk. erődítvény kapuval. Alatta SIS. (kis rp.)
52. *Imp. Constantinus P. F. Aug.* bn. ffi arcz.)(jobbra néző meztelen alak hátravetett palástartal, jobb lábánál sas, baljánál más ismeretlen tárgy (?), jobb kezében Victoria, bb. lándzsa. Körirat: „Jovi conservatori Aug. . . C.“ Szelvényben „SIS.“ (rp.)
53. Két kopott ezüstpénz férfi arczezal, az egyikén)(ülő, jn. bb. lándzsát tartó nő; a másik darabon)(egy meztelen álló nő.
55. Egy kis homoru pénz sárgarézből; egyik oldalán egy dús hajú szép női arcz,)(egy állat (oroszlán, kutya?) előlábaival sziklán áll. Szelvényben: „CVIRIVS.“
56. Egy homoru kis bronzpénz, egyik oldalán sugaras koronás férfi fej,)(egy hegyes kalapu álló férfi, jobbában póznát, bb. más tárgyat (?) tart. Szelvényben: „Dac. . .“

Ezekon kívül van gyűjteményemben Beregmegyében talált négy darab vastag, homorú, *barbár ezüstpénz*, melyek mind külön veretűek, jöllehet lényegesen nem igen térnek el egymástól. A domború oldalon van, az egyikén borostyánkoszoruzott, bajusz- s szakálltalan, kettőn szakállas és egyen torzonborz szakállu s bajuszu férfi arcz, erős, durva kinyomattal, ellenben a homoru oldalon egy-egy kis férfi ül nyeretlen idomtalan lovon. E pénzek közül egyet 1838-ban a *Munkács* közelében levő Gallis nevű szőlőhegy déli oldalán, lapos kövek képezte sirban, 30 más hasonló pénzzel, *három nagy emberi csont mellett* találtak. A többit *Kovácsó* és *Búcsú* helységek határában lelték. E pénzek görög érmek utánzatai s II. Fülöp, macedoniai király korából († 336. Kr. e.) valók s így most 2204 évesek. . . . Ez kétségtelenül tanúsítja azt, hogy már akkor e vidék kereskedelmet ismert és távol vidékiekkel közlekedett.

De leginkább *bronzkorbéli* (így nevezem folyvást, Rónay J. minapi elnevezése daczára) műtárgyakkal van Beregmegye bőven ellepve, mi szintén a mellett bizonyít, hogy e vidék már akkor, több ezer év előtt, lakott volt, s hogy e megyén keresztül kelet s észak Orosz- és Galiczia-felé közlekedési út húzódék. E régi lakosok — mint ezt több alkalommal körülményesen előadám — a hegyes tájakon szintűgy, mint a sík földön ellaktak; sőt, minthogy néhány év előtt (1862.) a szomszéd Ugocea megyében lévő *Akli* nevű helység mocsáros térein is találtak egy súlyos bronz-csákányt más tárgyakkal együtt, — a mocsáros, vizenyős helyektől sem idegenkedtek. A most említett téren különben is egy régi erődítvénynek nyoma maiglan is látszik.

Régi sírok, halmok szintén nagyszámmal találtaknak, melyekben égetett, durva, különféle szinezetű s vastagságú cserepek közt elhamvadt csontok, szén és némi bronz tárgyak előfordulnak. Ha Isten megengedi, ezidén több általam kiszemelt helyen megkísértem az ásatást s reményem, miszerint vágyamat a kívánt siker kielégítendi. — A megye különböző tájain eddig talált bronzművek leginkább vésűkből, késekből, sarlókból, lándzsákból, fokosokból, csákányokból, fűrészekből, sodronyos karvédők-ből (tekeres), gombokból és különféle alakú és nagyságú karpereczekből s más apró tárgyakkal állanak, mik majd ráspolyozottan és használat által elkoptatott, majd egészen új, nem használt, sőt nem is ráspolyozott állapotban és gyakran nagy mennyiségben jönnek elő. — Egy örlő domború kő s egy más köszörű alakú csillagokkal diszített serpentin-kő a munkácsi határban, a Szarka nevű szőlőhegy alatt találtakatott.

E leletek biztos adatul szolgálnak arra nézve, hogy a legrégebb idő óta *Bereg megye* folytonosan tanyául szolgált az áradatként egymást felváltó különféle népeknek. . . .

De előjönnek itt különféle újabbkori pénzek is, hazánk régibb királyaitól kezdve le a Habsburg-ház uralkodása korszakáig; sokszor egészen ismeretlen alakuk is fordulnak elő, melyenkből 3 ezüst pénz példányt van szerencsém gyűjteményemből Nagyontisztelendő urnak meghatározás végett tisztelettel átküldeni. *) — A szomszéd Lengyelország egykori királyainak ezüstpénzei, hármás garasai, különösen a XVI. és XVII. századból, itt-ott egész halmazban gyakran találhatók.

Munkács, 1868. január 30.

Lehoczky Tivadar.

V. Egger D. Párisban kiállított ezüst lemezei. **)

A legfeltűnőbb tárgyak közt, melyek a régiségek osztályában a *párisi világtárlaton* ki voltak állítva, kitűnő helyet foglaltak *Egger*, régiség-kereskedő úr nagy ezüstlemezei. Borsod megyében egy disznóól ásatása alkalmával találtattak; a lelet részleteit, a tudomány legnagyobb kárára nem ismerjük. — Ezek közt kettő már a *louvrei* világhírű gyűjteményt díszíti, a másik kettőt *Egger* úr a pesti nemzeti muzeumnak szánta, ha az intézet illő áron megvenné. A lemezek közt a kisebb a) 88 c; b) a rövidebb 83 c. számlál; mind a kettő lapát idomú, végükön 20 c. szélesek, kördedek, keskenyebb oldalukon a) 6·2 c., b) 6·6 centimetryire vékonyulnak, és mivel itt el vannak törve, azt lehet gyanítani, hogy két-két ilyen lemez egyet tett. Bár a fenmaradt darabok nem egészen összeillők, mivel köztük egy körülbelül 5 centimetrynyi darab hiányzik, mégis ha azt közbeillesztettnek képzeljük, valamint a cifrázatok, úgy a szélek is egészen össze fognának esni.

A díszítések elrendezését vevén tekintetbe, áll ez egyegy lemezen 14 két c. 1 mill. átmérőjű, 0·6 magas kerek dudorból, és két egész a) n 19-ig, b) n 18-ig egymás mellé illesztett pontos vonalokkal alkotott cifrázatokból; 42 c.-nyire a lemez kerekded végétől a dudor középpontjáig számítva, ott, hol a lemez 12 c.-nyire keskenyül, áll egy dudor, 8·5 centnyi távolban vége felé 4·5-nyire egymástól, áll más kettő, 9·8-nyi távolban ezektől, 7·8 egymástól ismét egy pár, úgy hogy ezen dudorok . . . egyenszárú háromszöget képeznek. Innen 4·5-re közepett ujon egy dudor következik, melytől a 8 centnyi, és 4·5-nyi átlók végén álló dudorokkal . . . egy dülényded támad. Ezen második alaktól 3·2-nyi távolban, természetesen mindig középpontot középpontig számítva, következik egy ferdényded trapezoid, mely 4·7 c. magassággal, befelé álló 10·8, a vele egyenközű vonalon 9·5 hosszúsággal bír, és az átlók középpontja is . . . egy dudorral van jelölve.

Ezen három dudorcsoport közt és a lemez síma részén alig van hely, mely sajátos izléssel és számító összevetéssel ne lett volna földiszítve. Majd a legfelső dudorig terjed 1·2 c. távolban a szélétől egy 18- vagy 19-soros 1·8 — 2 c. széles pontozott vonalakból álló keret, (a rajzon a művezeti nehézség miatt alább is kevesebb vonal fordul elő), melynek felső vége két benyuló vonal által, mintegy 30° szög alatt elvágatik. A kerethez hasonló szélességű, de ittott 20-soros szalagok kerülnek el a ferdény- és dülényded között, úgy, hogy a támadó három- és négyszögek, valamint a beugró szögű sokszögtüek mindig a dudorokat körülveszik. — Az egyenoldalu dudor-háromszög hosszában, a dülényig két

*) Ugynevezett *frizatikus-ök*. — R.

**) Felolvasatott a m. tud. Akademia april 20-án tartott szakülésében.

dülény foglaltatik, melyeknek tördelt átlóin kívül még egyegy egyenközü szalag vagy on. Az alsót vagy 10-soros teli szalagok, vagy kétsoros szegélyek úgy metszik át, hogy felváltva pontozott és üres dülénydedek származnak. A felső 6-soros tördelt szalagokból van alkotva, és a másikonál egyszerűebb. Ezen ferdény felső végén és a széles keretnek kajszán elvágása közt két oldalt egy-egy A betű forma diszítmény áll, melynek 3-soros vonalai körökkel végződnek.

A lemez síma részének szegélye egy-egy paszománt-ból áll, mely 2 c-ről 1-re vékonyúl és váltogatva aránylagos 6—3·5 c. átlóju ferdényeket foglal, melyeknek közeit 9—5-soros három szögek töltik ki. Ezek közt, valamint a lemez széléig részarányos, a dülények oldalaival összeeső kétsoru vonalokból alkotott dülények és háromszögek terjednek el, és az egész diszítménynek stilszerű befejezéseül szolgálnak.

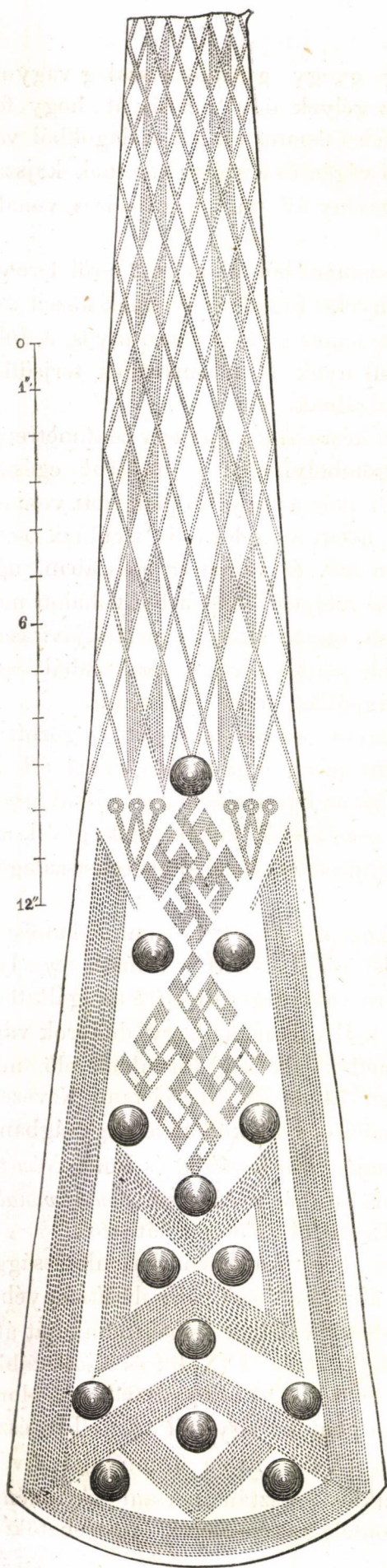
Ezen műdarab művezete meglehetősen ügyes kézre mutat; az egy centimètrenyi *szélek* köröskörül érdességüktől megfosztvák, azaz gömbölyítvák; a *dudorok* egészen egyenlően és szabályosan ki lettek domborítva, midőn már az egyéb pontozott vonalok megvoltak, mi abból tűnik ki, mert a szalagok csúcsai itt-ott a dudorokba nyulnak be. A művész *igen finom tüvel előkarcolá a szalagok szélső vonalait*, és valamint hosszában, úgy szélében is látni lehet e jelző vonalokat, melyekből és melyek körül a bonyolodott mestermű keletkezett. Hogy a művész *biztos kézzel* dolgozott, onnan látható: mert a javításoknak semmi nyoma, ámbár az is igaz, hogy a rövidebb pontos sorok sokkal szabályosab, bak, mint a hosszabbak, melyek közt itt-ott némi hézagpótlást lehet észrevenni.

Az egész lemeznek tekintete ódonszerű, egyáltalán összevissza hajlott és görbített, mi egyrészt alkalmasint a találók által történt, részint pedig régi tördelésekből áll, mi onnan is kitűnik, mivel a széleken valamint középett is, az ilyen részenkint roszul összeforrasztott és kikalapált törések oldalain álló, szabályosan kerek lyukak segítségével, alarakott és szegezett ezüst pántok, részint a lyukakon áthúzott és összehajtott ezüstszalagok-használtattak.

Azonban nem hiányzanak elyukak a lemez közepén sem, hol semmi régi törésnek nyoma nincsen, úgy mint az egyoldalú háromszög felső része mellett is vannak *egyed* lyukak, melyek hajdan, talán e lemezeknek valami *bőraljra* való megerősítésére szolgáltattak.

E lemezek művezetét vevén tekintetbe, azt kell vallanom, hogy dudorok vagy púpok ezen ezüst lemezeken épen olyanok és olyan mellékletek közt fordulnak elő, mint azokat az „Archaeologiai Közlemények“ V. köt. I. füz. 74 és kk. II. leirtam. Nevezetes hogy az idézett aranylapok, mindig ugyanazon elrendezéssel, de különféle nagyságban, a magyar nemzeti muzeumban ismeretlen lelhelyről; majd *Orlovinyákon*, és ismét *Németujhely* mellett „*an der langen Wand*“ mellett fordultak elő; és hogy a két sor *pontos vonal* is épen úgy kiegészítő része a diszítménynek, mint az Egger ur lemezein láthatók.

A főnebbi *aranylemezek* leírásánál említettem, hogy azok némi hasonlatossággal birnak az „Atlas for Nordisk Oldkyndighed“ B. V. 2 ábráján létező pajzs diszítményéhez; ma pedig, midőn *b. Sacken* „Das Grabfeld von Hallstadt“ valóban remek munkáját átlapozgatom, lehetetlen észre nem vennem azon rokonságot, mely a IX-dik és X-dik táblán előforduló *bronzövek* és *Egger úr* ezüstlemezei közt létezik. Ott is egyáltalán a dudorok körül izlésteljesen elrendezvék a két- és három-soros pontok; egyedül azt kell itt észrevennünk, hogy a hallstadti lemezek czifrázatában a IX-dik Tábla 6. mintáját kivéve, mely csakugyan legközelebb áll az itt leirt lemezeinkhez, tisztán mértani diszítményei miatt, a többiben már inkább a szabadkézrajz és különféle kacskaringók észrevehetőek.

Nem vagyok oly heves yérú, sem el nem kapatom magamat oly könnyen egyes vonalok hasonlatossága által, hogy tüstént axiomákat állítsak fel egyes korszakok vagy nemzetiségek meghatározására; de itt lehetetlen meg nem lepetnünk hasonló tárgyakon t. i. lemezeken, majd rideg következetességgel használt gazdag, lehetne mondani, valóban jóízlésű diszítésen.

B. Sacken munkájában nem tud, minden alapos tanulmányozás mellett, mely a legrégebb írókat is kimeríté, határozott eredményhez jutni a hallstadi temető lakóira nézve; mi nem is esoda ha azt vesszük tekintetbe, hogy mily határozatlanok azon csekély adatok, melyeket a nem épen pontos régi írók nyujtanak, és mennyire el van mosódva azon határ, mely az e tájakon élt népek egyik és másik, ha szabad így mondanom, rétege közt létezik; hát ki fogja még a csekély műemlék-maradványok után ítélve azon népek vagy fajok egymásutánját meghatározni?

Időelőttinek kell tehát minden, igenlegesnek tetszeni akaró véleményt, nyilvánitanunk; de azért távolról sem azt akarom kihozni, hogy kutatásinkat, összehasonlításinkat, észleleteinket ne közöljük, sőt ellenkezőleg az bizonyul be: hogy minden egyes rajz, minden egyes lelhelynek megállapítása egy új láncszem, mely a különben oly laza és szétszórt egyes tagokat összefüzi, és végre mégis azon eredményt fogja szülni; hogy legalább az *alak es anyag rokonságánál*, és a *feltalálási viszonyoknál fogva azt* fogjuk kimondhatni: hogy ezen tagok nem lehetnek kiegészítői egy bizonyos gyű-egységnek, míg mások egymáshoz való tartozását be fogjuk határozottan bizonyithatni.

És mindezt nem tartom fölöslegesnek, vagy eredményt nélkülöző munkának; sőt épen ez az, mi mindenkit a folytatott észlelésre még inkább és inkább ösztönözhet. A földerített igazságot elismerni és a mások verejtékével simított úton járni — nem nagy mesterség; de a tiszta fémeket a salak között kiválasztani, és az ösvény nélküli kietlenben kalauzul szolgálni, férfias foglalkozás és öntisztetet gerjesztő vállalat, akár kövesse ezen fáradságot az értelmiség ösztönző helybenhagyása, akár csóválják fejeiket és mosolyogjanak a

tompaszütek. — Az hogy ezen tekintetben még másutt is homályos a láthatár, soha se riasszon vissza bennünket; mert, miért ne lennénk mi arra hivatva, hogy a hazánkban oly sűrűen talált régiségek ismertetésében és meghatározásában épen oly *eredetiek* és *függetlenek* legyünk, mint a kis északi népek, saját honi műemlékeikre nézve, tekintélyek. Miért kelljen mindig csak azt utánimádnunk, mit előnyösb viszonyok közt mozgó szomszédaink már előttünk kihirdettek?

Mind az, ki Párisban e feltűnő lemezeket látta a francia tud. akadémia legkitünőbb régészétől kezdve, a legifjabb archaeologiai múkedvelőig, százszor és százszor azt kérdezé: *mire valók voltak e lemezek?* és ugyanannyiszor azt kellett mondanom: nem tudjuk! — Mindazonáltal, míg valaki szerencsésebb lesz nálamnál, azt állítom: hogy ezen lemez is, valamint *) II. Tábla 5-dik sirjában fekvő csontvázon látható, talán vitézövgyanánt, egyik vállról a tulsó ágyékig terjedő ékítményül szolgált. Ez csak eszme; mert igaz ugyan, hogy a többi bronzövek végein, rendszeren a kapocsra volt szükség, hogy a test körül megszoríthatassanak; de ha feltesszük azt, mit feltennünk az övön talált lyukaknál fogva szabad, hogy ezen lemezek valami bőrre vagy más kelmére voltak fűzve, és föltevén, hogy a hónon már nyugvó-pontot találtak, úgyhiszem a vélemény nem foglaland semmi lehetlent vagy képtelenséget, annál kevesebbé, mivel a régi törések is az alsó szélesb, a nyomásnak inkább kitett részeken láthatók. Egyébiránt várjuk meg, mit mondanak az e téren jártasabbak, mielőtt e véleményt alaptétnek elfogadjuk! Azért, hogy e lemezek a szokottaknál nagyobbak, alig kell mindjárt a *lőszerszámhoz* folyamodnunk, főleg, ha tekintetbe vesszük, hogy a vademberek, és a miveltség alsóbb fokán álló népek a diszítvány szépségét nem annyira a művezet tökélyébe, az alakok kellő arányába, hanem az ékszerek nagyságába, és a hol lehet, nemes-éreczből való létükre fektetik!

VI. Első obsidian-eszközök Magyarországon.

Néhány éve annak, hogy Dr. Szabó József egyetemi tanár úr beható tanulmányai egyik tárgyává tűzé ki a Tokaj-vidéki földtani képleteket, főleg az *obsidian* mindenféle alakban való előjövését. **) Ugyanezen tanár úr figyelmezteté a magyar közönséget a külföldön oly nagy mennyiségben talált *kovakő-eszközökre*, melyeknek honunkban is előjöttét akkor még nem is gyanítók.

1865-ben egyszerre találták Szabó József és a bécsi cs. kir. földtani társulat Magyarországon kutató tagjai az első durva, lepattogtatott kova- és obsidian eszközöket. Ugyanis Szabó tanár úr szivességéből bir a m. kir. egyetem régiségtára két obsidian eszközt, melyeket június 16-dikán 1865-ben Erdőbényénél, a barnamályi szántóföldek táján talált. — A nagyobbiknak (l. 1. ábra) hossza 4.9, legnagyobb szélessége 2.2 centim. Alul lapos, széles hátának magassága 0.8 cent. teszen. Egészen átlátszó, szürkés, szélesebb sötét vonalokkal és (l. ábra.)

*) Sacken idézett munkájában.

**) Igen jeles értekezése a m. o. *obsidianokról* kijött a M. o. Földtani társulat munkálatai III. kötet 147 és kk. ll.

pontokkal. A kisebbik darabnak (1. 2. ábra) hegye el van törve; hossza 3, legnagyobb szélessége 1·7 centim. Míg a másiknak átmetszete trapez alakú, ez egyen-szárú háromszög átmetszettel, 0·6 centim. magassággal bír. Egyik lapja az eredeti mart mélyedésű felületet mutatja.

(2. ábra.)

(3. és 4. ábra.)

Mily nagy volt örömöm, midőn Szabó Samu marosvásárhelyi tanár úr, a Párisból intézett felszólalásomra egy gyönyörű *obsidian nucleust*, azaz a kés-alakú pengék lepattogása után fenmaradt *kőmagot* kiállítás végett átadott, le nem irhatom. Ezen valóban gyönyörű darabnál (1. 3. ábra oldalt, 4. ábr. alulról tekintve) csak egy nagyobb, de egészen hasonló alakú volt az olasz tárlatban; az egész régészeti világ pedig nem is gyanítván, hogy a magyar birodalom területén ilyesmi előfordulhat — *meixikói régiségnek* tartá. A darab magassága 10·2 centim. tesz, talapja, mely tojásdad idomú, 4·5 és 6 cent. közt ingadozik; színe fekete, szélein igen keveset áttetsző. Alul egészen lepattogtatott, kagyós felületű; csúcsán még az eredeti megrágott felületet lehet észrevenni. 10 oldala szélesebb, 3 keskenyebb; ezek talapzatától fölfelé lepattogtatvák; 4 pedig felülről lefelé keskenyebb és így fölülről lett lepattogtatva.

Kócsi Károly, a kolozsvári ref. főtanoda tanára, ki e darabot kiállította, ezt mellékelte a nucleushoz: „Egy darab *ütögetett obsidian*, 1864-ben fordult fel szántás közben Erdélyben B.-Hunyad mellett, a magyar-bikali határon.“ Beküldő az előfordulási helyből, különösen némely e darabéhoz hasonló rajzokból ítélve, kőkori fegyverrésznek tartja, melyet tövé-nél erősítették nyeléhez. Közlő a nevezett faluval határos helyen *Ursus spelaeus* fejet is talált kövülve, s ezt, mint a kőkor egyik állatját, említi fel. Az *obsidianon* a találatás óta semmi változás nem történt.“

Midőn még Párisban Szabó Samu tanár barátommal közlém, milyen feltűnést okozott a kolozsvári *obsidian nucleus*, megemlékezett arról, hogy a marosvásárhelyi muzeum is bír ilyen *maggal*, és azt legnagyobb előzékenységgel küldé el lerajzoltatás végett. — A marosvásárhelyi nucleusnak, (1. 5. ábra oldalt, 6. alulról tekintve) melynek színe sokkal feketébb a kolozsvárinál, magassága 6·8, tojásdad alja 3·3 és 4 centim. közt mér. Ez is, mint előde, kúp alakú. Lapjainak száma 15 *), melyek közt három 1·5 centim., a többi különféle keskenységű. Ezek közt négy a csúctól lefelé keskenyebb, tehát onnan lett lepattantatva. Ennek talajzatánál is fris a törés, míg tetején itt-ott a régi *rágott felület* feltűnik. — Sajátságos, hogy mindenütt a lepattantás kezdetén a kagyos törésnek igen sűrű vonaljai látszanak, míg azok a pengék végei felé, az ütés hatását kevésbé érezvén, majdnem *sima* felületűek.

(5. és 6. ábra.)

E darab a marosvásárhelyi muzeumnak 58-dik száma alatt mint *obsidian* fordul elő, sem lelhelyéről, sem eredetéről semmi sem tudatik. **)

*) Ezen lapok majd végig egyenközűek és a csúcsnál hajlanak egymás felé; innen az egész nucleusnak majd hengeres, felül összehajló alakja.

***) Szabó tanár úr jelenti Mártz. 17-én irt levelében, hogy már egy harmadik nucleusnak is akadt nyomára. Csak rajta! másutt is lesz még több is a hazában!

Nem csekély meglepetéssel találtam nem rég, egy bár sokkal kisebb, talán nyilhegyek készítése után fenmaradt *nucleust*, Szalay Ágoston ő méltósága becses régészeti gyűjteményében. Ezen eddig Magyarországon egyedüli (l. 7. és 8. ábra) darab *) találtatott Ároktön, Borsod megyében, a Csörsz árka mellett. Magassága 3 centim, szabálytalan alakú, lapnak nem nevezhető, hanem külön magasságu talpzata majd dülényes és 2·5 centim. szélességgel bir. Lapjainak száma 9; ezek közt 3 egyegy centimètrenyi, és három 0·3 centim. Egyik szélesebb lapja az eredeti bibircsós felületet mutatja. Ott, hol az ütések a pengék lepattantására történtek, ezen a példányon, a sok kagyos völgyeletet észre lehet venni, míg tovább a felület egészen síma.

(7. és 8. áb.)

*) Mikor ezen sorokat irtam, ezen állításom igaz volt, de ma már legnagyobb örömmel azt kell jelentenem, hogy előbbi sejtelmem valósággá vált, és az obsidian *nucleusok*, ismertetésük után, egymásután kezdenek fölmerülni.

Ugyanis a *kő- és bronz-régiségeknek* egy régi szenvedélyes gyűjtője, Kelecsényi József ur, egy egész bőrönddel hozott ilyesféle régiségeket Nyitra- és Bars megyékből, és azokat a m. n. muzeumnak felajánlá. Akadályozva levén, a választásnál jelen nem lehettem, s így a muzeum számára egyedül a tekintetbe és ép darabok választatván ki, a hulladék számomra maradt fenn. És ime ezen számos fúrás, közet és sajátságos alak által annyira feltűnő, mintegy 60 darab közt, valódi benső örömmre, az egyetemi régiségtár számára szerencsés voltam két *Obsidian-magot* nyerni. Egyik 6·c magas, s így a találtak közt nagyságra nézve a 3-ik; talpja tengelyének legnagyobb szélessége 4·3 c.; 12 lappal bir és az eredeti rágás több helyen látható; a kisebbiknek m. 2 c., leghosszabb tengelye 2·5. Ez csak 5 lepattogatott lappal bir, a többi felülete természetes állapotban vagyon. Van még ezen kívül egy szép földtani darab is, mely az előbbiekkal nem csak a régészeti, hanem a földtani látkört is tágítja.

Nem rég Horváth Antal pécsi jogász ur, kinek két év óta a n. muzeum és az egyetemi régiségtár oly sok érdekes darabot köszönhet. Szilvásról (Baranya m.) egy *obsidian-nyiltörédeket* adott, melynek hossza 1·5, széless. 1·3. cent. — Ugy hiszem, hogy ez nem lesz utolsó jelentésem ilyesféle előjövetelekről, csak legyenek, kik a népet ezekre figyelmeztetik!

Rendkívüli örömmre, és egyszersmind megnyugtatómra szolgál az, hogy e sorok miatt már a nyomtatás alá adott cikkemet vissza kellett vennem. Tudniilik egypár nap mulva, midőn a Kelecsényiféle *nucleusokat* kaptam, mintegy odavetőleg kérdém Hantken Miksa muzeumi ásványtani ör barátomat: nincsen-e a keze alatt olyan obsidian darab, melyen az emberi idomítás észrevehető? Mennyire örültem, midőn igenlőleg mondá: hogy igen nagy darab létezik az obsidianok közt, és azt legnagyobb előzékenységgel tanulmányozás végett át is küldé! De mennyivel növekedett örömem, midőn magát az eddig látottak közt e legnagyobb, mondhatnám óriás *nucleus-t* kezembe vettem. Már mint pusztá obsidian is fölötte becses e darab, és csak egyszer láttam hasonló czipó alakú, fejnyi nagyságu darabot a pozsonyi akadémiai muzeumban.

A n. muzeum ezen valódi kincsét Jámbor Mihály járási orvos ur Mezőkeresztesről (Bihar m.) ajándékozá mult évben országos intézetünknek. Ha ezen darabot Párisban kiállithattam volna, ez a legnagyobbat, melyet Olaszországból Pianosá-ról kiállítottak, legyőzte volna, és bizonyosan általános bámulatot lett volna képes gerjeszteni, midőn már a kolozsváriról sem akarák elhinni, hogy nem Mexikóból eredt,

Jeles *nucleusunk*-nak (l. 9. a ábra) magassága 5'' 7''', egyenetlen, nagyon kagyos törésű talpzatának szélessége 3'' 7'' — 2'' 7'''. Alakja a többi, többnyire csúcsuk felé egyaránt vékonyodó *nucleusoktól* azért különbözik, mert egyik oldalán magassága felétől a csúcs felé, egy mély redő csavarodik, mely nem engedé meg, hogy a pengék a csúcsig egyenlően lepattogjanak, miért is felső része aránylag szélesebb mint egyéb rokoninál.

A lapok közt 8 van, mely 1'' 4'' — 6''; 9 mely 4'' — 2'' széles. Egyes pengék 5'' 5'' — 4'' hosszúak voltak, nagyon csekély domborodással, úgy hogy mai késeink hosszával birván, domborodásuk 5''-re alig tett 2''-t. A 9. b ábr. egy ilyen eszményesített, de valóban nem létező pengét képviselne. A lapok nagyon simák, és csak itt-ott mutatkoztak pontocskák, melyek a kagyos törésnek középpontjait teszik.

Reméljük, hogy a honi muzeumok t. őrei *obsidianjaikat* kissé meg fogják vizsgálni, hogy így kezdetlegi iparunk maradványai szaporodjanak; és föltesszük azt is, hogy a bihari óriás *nucleus* jövőre az *archaeologiai* osztályba, hová való, az ásványtaniból át fog tétetni!

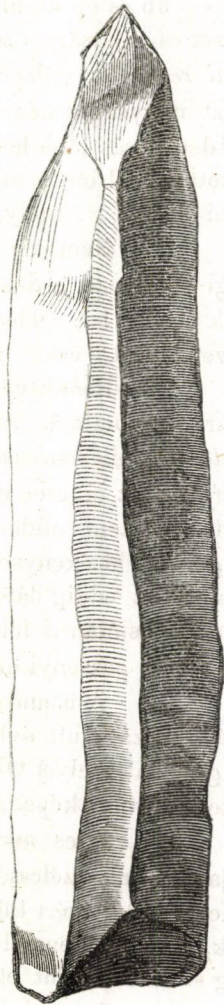

(10. ábra.)

Előttem fekszik egy mexikói*) *obsidian nucleus* gipszmintája (l. 10. ábr.), melyet nekem Roulin úr, a párisi institut könyvtárnoka, ki a világtárlat efféle készleteiből *specialitást* csinált, tanulmányozásul átengedett. — Ezen *nucleus*, valamint Roulin úr bizonyossága szerint a többi mexikói mag is, mindjárt első pillantásra nagyon különbözik az említett olasz és magyarhoniaktól; mivel ennek habitusa majd hasábos, míg a mieink kúpalakuak; a mexikói leginkább egy sokoldalú késnyélhez hasonlítható, mivel 10·5 centimnyi magassága mellett *lapjai majd egyenközüek* egész a csucsáig; hosszukás tojásdad majd egyenes *talapzatának* mértékei pedig 3·2—1·7 centim. szélesség közt ingadoznak. 14 lapja közt kettő, mely majd szemközt áll, 1 cent., három pedig 0·2-nyi, a többiek változó szélességűek. Kiténik az egészből, hogy eme obsidian sajátos törés képessége miatt az az erről lepattantott pengék majd egyenes késeket adtak, míg a mieink ívhajlásuak valának.

(9-dik a ábra.) 1/4

(9. b ábra.)

*) Nem csak Mexikóban fordulnak elő az obsidian eszközök. A peruiak régi sirjaikban pyrit és obsidianból készült tükrök találtattak. Ezek némelyei *homoruak* is voltak. Peruban a *Chipana* nevű karperecznek egy homoru, fél narancs nagyságu medaillonja volt (homortükör), ezt a főpap balkeze tövéen hordozá, és midőn a nap felé tartá, és gyúpontjába finom gyapotot tett, természetes, hogy képes volt tüzet éleszteni. l. Tyler : die Urgeschichte der Menschheit 320—332. ll. Müllertől.

Mindenesetre igen érdekes lenne azon vidékeken, hol eddig nagyobb obsidian darabok találtattak, t. i. a *Hegyalján* és környékén, nagyobb figyelmet fordítani az *obsidian szálkákra* és *hasábokra*, mint ősi eszközökre. Ezek könnyen megismerhetők, ha t. i. talapatuk lapos, átmetszetük háromszögös, vagy trapez-forma, t. i. éles vagy tompa gerinczük, mi által természetesen a talapnál két él, felül pedig szintén egy vagy kettő származván, és minthogy végeik felé rendszeren keskenyülnek, hegyesekké válván, igen jó *nyíl*- vagy *lándzsa*-hegyekül szolgálhattak.

Minden ebbe vágó tudósítást nagy köszönettel veendünk, és őskori mivelődési történetünk egyik biztos adatául jegyzendjük fel.

Azonban nem csak az *obsidian szálkák* és *magok* érdemlik meg figyelmünket, a *konyha-maradékok*, az *étkezési tanyák* közt is gyakran fordulnak elő *kovakő-töredékek*, melyeket például a *bécsi geologiai társulat* Magyarországon működő tagjai némely helyen fölfedeztek, s melyeket *Hauer Ferencz*, a bécsi cs. kir. földtani intézet igazgatója és több éven át a Magyarországra tett földtani kirándulások vezetője, legnagyobb előzékenységgel néhány Morovan-on talált cserépedény fényképével együtt használatul átengedni sziveskedett. Ezek közt azok, melyek *Pöstyén* mellett, a *morovani* téglavetőnél találtattak és a földtani társulat XIV. k. 104. l. ismertettek — kovák, egyik (az 578-dik sz.) alakatlan, szélén éles; a másíknak csúcsa el van törve, hossza 2·6, szélessége 1 centim., magassága 0·1 centimnyi a gerincznél, mely 0·2 c. széles, színe sárgás-fehér, átlátszatlan. — Azok, melyeket *Sztache* úr 1865-ben *Vácznál*, a *kőhid felé*, művelt rétegekben talált, mintegy hét darabból állanak, és a fennevezett intézetbe mint élesített kovakövek beirvák. Ezek közül csak három darabot lehet a francia és egyéb országok kőeszközei közé számítani; a) hegy nélkül, 2 cent. hosszú, 0·2 cent. magas, egyenszáru 3 szög átmetszetű, szél. 1 centim., fehér, sárga, barnás márványszerű foltokkal (l. a felülről, á oldalt); b) töredék igen széles háttal, h. 1·5, sz. 1 centim; hátának szélessége 0·4 c. (l. b, b' ábr.); c) 2·8 centm. h., 1·4 széles, kissé hajlott; barnás kova, melynek egyik oldala, még a természetes érdes, bibircsós felülettel bir. (l. c, c' ábr.)

Legyen szabad még négy *nyílhegyet* *) említenem, melyeket *Ebenhöck Ferencz* koronczói esperes gazdag gyűjteményéből használat végett átengedvén, sziveskedett beküldeni.

Az első számúnak (A) hossza 2·8 cent., széle alul 1·8 c., egyenkaru háromszögű; találatott *Csécvényben*, színe barnavörös. Készült pattantás által, fogai egyenetlenek, élesek.

A második darab (B), hossza 1·7 c., szélessége fokán 1·3 cent., színe májbarna, háromszögű, de fokánál homoru oldallal, igen finom sekély fogakkal; ezt a következővel *Csécvényben* találták.

A harmadiknak (C), hossza szintén 1·7 cent.,

*) *Kelecsényi* urtól hallám, hogy 2 nyílhegyet Nyitra vidékéről szintén a m. n. Muzeumnak ajándékozott, *Horváth Antal* pedig egy *kova-nyilat* adott az egyetemnek, mely 4. c. hosszú és 3. c. szélel vékonyan kipattogtatvák. Alakja kótányos.

töredezett fokánál 1.1 centim; színe a chalcedonéhoz hasonló, átlátszó, szélein alig fogas, alul csekély homoru vonallal, felül kissé tompa végü.

A negyediknek (D) hossza 1.9 centim, szélessége a foknál 1.5 centim; barnás színü, tompa szakállal, homoru fokozattal, igen csinos. Találták Börcsön. Az elsőnek vastagsága 7 mm.; a többinek pedig 4 millimetryi.

(D)

Ezek a kőkori emlékek legékesebb darabjai közé tartoznak, és igen ügyes készítőkről tanuskodnak. A bécsi cs. kir. régiségtárban hallám, hogy *Eggenburg* táján Ausztriában, több ilyen nyilhegyet találtak.

Rómer Flóris.

VII. A koronczói (Győr. m.) vidéknek kő-, bronz- és vas-korszaki leletel.

Közli **Ebenhöch Ferencz**, koronczói plebános-esperes.

Első közlés.

Rómer barátomtól két év előtt a kő- és bronzkorszaki eszközökre figyelmeztetve, azokat *Koronczó* környékén szorgalmasan kezdém gyűjtögetni; mily sikerrel, mutatja azon körülmény: hogy oly rövid idő alatt ezen korszaki tárgyakból egy kised múzeumot voltam képes összeállítani. Vajha a haza minden járásában abból, mit e nemü tárgyak közül az eke és irtókapa időnkint napfényre hoz, csak ennyit sikerülne is megmenteni az enyészettől: csakhamar nagyszerü nemzeti muzeumot lehetne fölszerelni! — De így a tudatlanság a legkritkább darabokat a mindent beolvasztó zsibárosok és oláh-czigányok kezére adja, avagy izzéporrá töri, vagy pedig a tudomány pótolhatlan kárával, mint haszontalan lomot ismét eldobja!

Hogy csak egy példával szolgáljak: 1866. július végén kaptam a derék bodonhelyi oskolamestertől egy bronzgerelyt, azon nem igen vigasztaló tudósítással: hogy ugyan *Bodonhelyt* nem rég bronz csákányt is talált egy földmives, de azt az épen a faluvégén tanyázó oláh-czigányoknak adta! — A jó mester legott utánok is küldött pháráo népének, melyet még a határban értek, de a csákányt tőlök kézrekeríteni többé nem lehetett.

Mi már az általam gyűjtött tárgyak lelhelyeit illeti: leggazdagabb bányám a *téthi* határban létező, és a *Rába árterébe* beszögellő ugynevezett *Kutyor* dombos dülő; — ezután jön általán *Koronczó*, kivált pedig ennek *bábotai* dülője; végül a *szemerei* határ némely pontja. — Nem megvetendő az sem: mit a *sokorói* hegynek borággal beültetett nyugati része adott! — Különösen említést érdemel azon *pogánysir*: mely a szemerei hegy *Kutyor* nevü szöllejében egy év előtt találtatott. *Gróf Sigray Lázárné*, a hegynek déli irányból hirtelen nyugotnak kanyaruló és azért *Kutyornak* nevezett északi részén a bokrokat irtatta, hogy helyökbe gyümölcsfákat ültetessen; munka közben a napszámók *csontvázra* akadtak, s kincset sejdítve, a közelálló tulajdonosnénak, bár tudták, hogy a régiségeket nagy előszeretettel gyűjtögeti, mitsem szóltak, hanem a sirnak neki estek, és azt mohón ásták, miközben nemcsak a vázat, de sőt a feje mellé tett cserépedényt is porrá zúzták; — kincsnek azonban, avagy ércznek legkisebb nyomára sem akadtak,

csak egy kis cserépedény volt fáradságuk silány jutalma! — — Maga a sir, a mintegy 200 lábnyi magas hegy partjában, 10 ölnyi magasságban volt, a testet most már alig fedte 2 lábnyi föld, és lábbal keletnek volt fektetve. Az említett cserépedény a váz fejénél balkézről állott és kis *kettős bögre* volt, mind a kettő fődővel betakarva, a megmaradt egyik bögre (l. 1. ábra) idomtalan körte alakú, feneke igen szűk, s oldala ott, hol párjával összefüggött, át van furva, úgy hogy a kettős edényben a folyadék közlekedett, — és oly rosszúl van égetve, hogy majdnem nyers avagy égetlennek mondható! — — Nézetem szerint itt egy legrégebb korszaku sirral van dolgunk! Minden érez, sőt kőfegyver hiánya, az idomtalan kisdud primitív alakú és csaknem égetetlen *bögre*, továbbá azon körülmény: hogy a sir oldalai, habár ott helyben könnyen fejlődő homokkő, sőt a szomszédban mészkő is vagon, — még sincsenek kővel sem kirakva, arra látszik mutatni, hogy ez csakugyan a legrégebb *pogánysírok* egyike; különben sirdombnak sem volt semmi nyoma! — —

(1. ábra)

Mi már a gyűjtött kőfegyvereket illeti: azok majdnem egytől — egyig már hosszabb idő óta a nép kezén házról-házra jártak: és mint csodás erejű *mennykövek* „nagy becsületben” voltak — mert a barmok — főleg a fejős tehének tölgy-bajaiban ezeket tartja a nép legbiztosabb s természetesen legolcsóbb gyógyszernek! — Az ily kövekkel kenik-fenik a tehen megkeménykedett tölgyét — egyik *köcsákánynak*, midőn kezembe került, oly vajsza volt: hogy csak erről is könnyű volt következtetnem, miféle célra használtott az? E köveknek neve: *láncczos, lapos istennyila* — alakjoktól származik: a *lapos szekerczék* a *lapos guta* név alatt fordulnak elő; — a *lyukas köcsákány* ez a láncczos mennykő, azért-e mert egy lánccszemhez hasonló? nem tudom; hogy a birtokomban levő — előbbi földmives gazdájának állítása szerint — hasonló *párjával együtt* összeláncczolva került ide Olaszországból: honnét azt *Barányi* nevű katonatiszt rokonja hozta; azóta házról házra járt ezen *láncczos rabpár*: míg végre egy ily orvosi excursióból a jelen példány, lánccz nélkül, és kedves társfele nélkül került haza gazdájához: ki az eltűntnek nyomára soha többé nem akadt, bármint nyomozta is azt! még a lefolyt sanyarú években, midőn pénzért mindent, még a legkegyelmebb darabját is oda adá a nép, mely alatt 40 darab kőeszközt szedtem össze — sem sikerült a *csákány* párjára akadni! Talán a nép azt hiszi az átlukasztott kövekről: hogy azokba szűkségkép lánccz volt valaha fűzve, — s onnét a *láncczos* elnevezés, ez — legalább nekem valószínűbb ok — mint a lánccszem erőltetett hasonlatossága.

Az *istennyilai* a *kövésük* (l. 2. ábra) lennének, ha nem volnának oly igen ritkák, s mint *Rómer* biztat: tudtával eddig majd egyetlen nemüek példányaim!

Figyelemre méltó még egy átfurt *lapos kö*? — mely ha nem használtatott nyakba fűzve ékszerűl: talán szijra fűzve hatalmas fegyverül is szolgálhatott!

(l. 2.) ábra

Cseréptöredékeim (l. 4. 5. ábra) közül érdekes az, mely mintára tapasztva készülvén: belső lapján gyönyörű szövet formát tüntet elé. — Más két töredék fáradsággal és kitűnő csinnal készült mértani alakjai, ezifrázatai által igen jeles: csak a kár, hogy a kiszántáskor az állítólag jobbadán ép és egész fazekat, a szántó földmives, mert benne pénzt nem talált, boszuságában összezúzta! Minden utánjárásom és személyes fáradozásom daczára öt-hat darabnál többet nem sikerült belőle megmentenem! — Ismét egy

másik irlával (graphittal) van kifényesítve! — Egy pedig azért jeles; mert az igen kedvelt, de a takaréktűzhelyek által már a divatból kiszoruló *lábásoknak* legprimitívabb alakja!

Végül még megemlítek egy vasfibulát, mert b. Sacken jeles munkájában is érdekesnek tartotta egy ilyenek lehelvét feljegyezni.

A mellékelt régiségi lajstromból csak azon számokat közlöm, melyekhez metszvényeket készítettem; t. i.

1) *Vörös rézlemez* (l. 6. ábr.), ívmódra meghajtva, keskenyebb vége fel van kunkorodva. Az ív külsőjén egyenes, párhuzamos és összeszögellő vonalokból alakult czifrázat látható. Szélesebb végén törés jelei látszanak. A rajzon a két lemezdarab össze van állítva. Találtatott *Téthén* (Győr megyében).

2) Egy nagyobb és egy kisebb hároméltű bronz *nyilhegy* (l. 7. ábr.), amaz *Koronczón*, ez *Téthén* találtatott, mindkettőnek gyönyörű a patinája. — Ilyen nyilhegyek találtattak a *pilini* temetőben is.

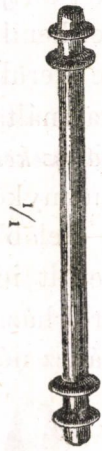
(7. ábra)

3) Bronzfibulák (l. 8. 9. 10. ábr.), *Téthén* találtattak.

4) *Fibula* (l. 11. ábr.), paizs alakban, közepén: köldökszerűleg kiálló gombbal. Találták *Téthén*. Persze már hiányzik, de helye látható.

5) *Kerékboglár* (l. 12. ábr.), valószínűleg szíjdísz; átmérője 1 1/2", széle kiálló bütykökkel ékesítve, magában egy kisebb karikát foglal, mely négy küllővel bele van illesztve. Szép világos-zöld patinával — *Téthéről*.

6) *Bronz rudacska* (l. 13. ábr.); ilyenek más gyűjteményekben nagyobb mennyiségben láthatók, haszna ismeretlen.

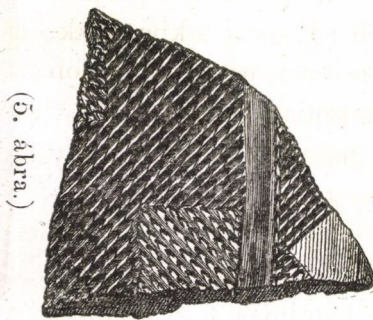

(13. ábr.)

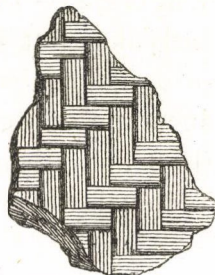
A római készletek közül érdekesebbek:

7) *Gyűrű-kulcs* (l. 14. ábra), találtatott *Téthén*.

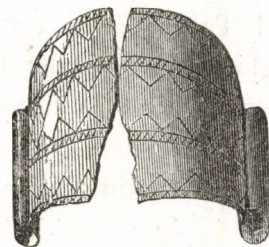
8) *Vadkan* (l. 15. ábr.), milyen a római régiségek gyűjteményeiben gyakrabban előfordul. Alkalmasint valamely a *suovetauriliák*-hoz vezetett sörtesnek jelképe, mint a testét övedző takaróból kitűnik. Hossza 3 1/2", 1" széles, és 8" magas talapzaton nyugszik, nehézsége 31 1/16 lat. Nyakszirten és a fartövön át van furva. Meglehet, hogy nehezékül szolgált. *Sövényházáról*.

(5. ábra.)

(4. ábra.)

(6. ábra.)

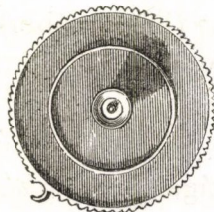
(8. ábra.)

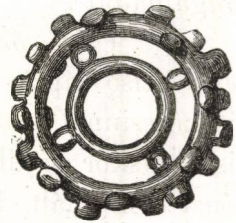
(9. ábra.)

(10. ábra.)

(11. ábra.)

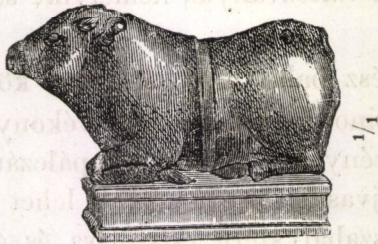
(12. ábra.)

9) *Nő-oroszlán* (l. 16. ábr.), mely előlábával bikafejre támaszkodik. Talán a Mithras-tiszteletnek jelvénye? Találtatott *Gyirmóthon*.

10) Gyönyörű *Minerva-fő* (l. 17. ábr.), valódi remek; egy hasonló nagyságu és művezetű alakocskát a Pulszky-féle gyűjteményben láttunk.

(14. ábra.)

(15. ábra.)

(16. ábra.)

(17. ábra.)

Második közlés.¹⁾

Kedves Barátom!

Büszke önérettel küldöm *kelta-kori* táram jegyzékét és annak jelesebb darabjait; mert tudom: hogy *Te* is szívből örvendesz annak, hogy paptársadnak és barátodnak ennyit és ily ritka darabokat sikerült a bizonyos enyészettől megmentenie! —

A kőkoriak lajstromának X. osztálya 149 darabot foglal magában; a *pesti n. Muzeum hazai leletekből* alig bir többet; a *bécsi régiségtár* hasonozaku jegyzéke összesen 161 dbot számlál, s hozzá az enyimek $\frac{2}{10}$ *győr megyei*, s egészben csak 2 db *alsó-ausztriai*, a többi magyar! Kovand-eszközökből csak 4 darabom van²⁾, de más gyűjteményben talán annyi sincs, minthogy kivált a *nyilhegyek* kicsiségüknél fogva még az ex professo régiségeket keresőnek is elkerülik figyelmét. Magam is az első darabot *Csécényben* kaptam, s csak azután sikerült általam e nemü tárgyakra különösen figyelmeztetett *emberemnek* a *lörcsi* határban a 4-ik számú igen szép, és egészen ép nyilhegyet találnia. N. 1. nagysága, vastagsága, a közet neme és szakáltalan háromszög-alakja által legrégibbnek, hogy kimondjam *kezdetleges* alaknak látszik, a 2—4. szám kivált finomsága és szakálla által nagy ügyességre mutat a repegetésben, *mind a négy gyűjteményem fénypontja!*³⁾

A *kőfürész*, melyet szintén mellékelek, habár *ausztriai*, igen érdekes darab, és eredetiségének kétségtelen jele (az élenyzés) által felette becses.

Ugyanazon dobozban találod 1. számú s *legkisebb köékemet* avagy vésümet, mely parányisága által kitünő.⁴⁾

¹⁾ Kedves dolgot véltem tenni a régészet barátinak, ha barátomnak e levelét is közzé teszem.

²⁾ *Rajzaikat az obsidian-eszközökkel* irt cikkemben adtam.

³⁾ Ezek talán *egyedüli* darabjaink, legalább eddig senkinél sem láttuk Magyarországon; a bécsi cs. muzeumban hallám, hogy ezekhez hasonló példányokat Eggenburgnál, Ausztriában, találtak.

⁴⁾ Ezen darabokat a bécsi muzeumi ör urak is igen becsesnek tarták, épen ezen *kicsided* voltuk miatt.

R.

Jeles a kő-vésűk között az 57-ik számú, mert anyaga nem kő, hanem vörhenyes égetett agyag, melyből faragva vagy csiszolva van, eredetiségre alakja és a meszes incrustációnak némű nyomai mutatnak, mellékelve találod; különben a szekerczék vagy ékek dús csoportjánál nem időzöm, képviselve van itt minden alak, s minden alkalmas kőzet, különösen a kigyla (serpentin) minden változványai, némelyike setétebb pettyekkel és csíkokkal tarkázva igen ékes.

Az átfurt, és számra 6 darab, egész balta vagy csákány közül kettőt küldök lerajzolásul; az 1. számú mint kicsinded s csinos alakja mutatja, vékony nyélen vagy pálczán viselve, nem lehetett egyéb tisztí jelvénynél; hacsak sétatálczán nem használta, mert alig $1\frac{4}{10}$ -nyi szűk lyukjába kis ujjvastagságnyi pálczát lehet csak illeszteni. Az 5 sz. pedig, habár egyik foka le van, törve szabályszerű csiszolása és ép, de csonka foka után ítélve, harezi csákány volt.

Gyűjteményem királya a 6-ik számú *csákány* vagy *ék*, mely a bécsit (10" hosszú) jóval felülmúlja, levén hossza $32\frac{1}{2}$ centim. vagyis $12\frac{1}{4}$ " bécsi hüvelyk! E jeles darabbal az ismeretes kuruzslás üzetett sopronmegyei *Bodonhelyen*. Többek között néhány év előtt egy vándor cigány-csapat mellfájós némbere e kő hathatós gyógyerejére figyelmeztetve az ottani lakosok által, annak birtokosához *Kausits Pál* földmiveshez el is ment s mellét a roppant kővel kenve-fenve, rövid időn meggyógyult; háladatból ezután valahányszor *Bodonhelyt* megfordult: *Kausits* uramat hiven meglátogatta, és a *csodás mennykővet* — — — megcsókolta! — — — Jellemző mit erről, s mint látni fogod egyéb kőbaltákról is regélnek. E balta óriás, hozzá hasonló párjával, *összelánczolva*, mindaddig kölönkül függött a kútgémen, míg az egyiket el nem lopták! — — csak azután vette le gazdája, s őrizte hajlékában, míg orvosi hírré nem vergődött! — — súlya $5\frac{1}{2}$ font. Állítólag 150 évig volt egy családban, honnét orvosi kirándulásokat tett a szomszéd falvakba addig míg végre táramba került nagynehezen.

Egy másik esetet *Pintér* barátunk említett: *Szemerén* egy embernek két *mennykőve* volt, mely *kőlánczcal*, azaz *kőzekből* készült *lánczcal* volt összefoglalva! — — — mit mondasz ehhez? — — —

A harmadik eset szintén *szemerei*! — Az ottani szőlőhegyből *Kelemen N.* több darab szekerczét küldött nekem, fájlalván: hogy azon jeles darabbal nem kedveskedhetik, melynek évek előtt birtokában volt: t. i. *két mennykő*, mely *össze volt lánczolva*, ez is orvosi utjában maradt el valahol a hegyben, és szorgos kutatás daczára sem került elő mainapig. Már most kérdelem: nem valószínű-e: hogy a népnek e hiedelme keresztelte a *kőbaltákat*: *lánczos mennykőeknek*? — — A balták közül a 3. sz. jeles azért: mert lapján van átlukasztva, és így nyélre alkalmazva valóságos kapa; éle nem függélyesen, hanem háránt állván; nagysága és súlya miatt más alkalommal küldöm le. — Nr. 4., a lyuk egyik végén levén furva, a ritkábban előforduló alakokhoz számítom.

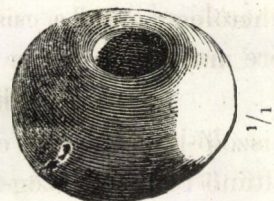

(1. 2. 3. ábr.)

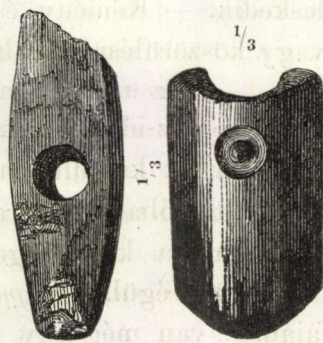
Mint láthatod a jegyzékből is, az általad helyesen *gyalvának* nevezett eszközök is tetemesen szaporodtak. Nr. 3—4 ismeretes előt- ted; nro 5 hasonló nagyságból készült mint nr. 3; de nagyszerű mérve és élének őz-körömhez (*Rehfuss*) hasonló alakja által kitűnő. Parányi- sága által tűnik ki (l. 1. 2. 3. ábr.) mindhárom mellékelve, utóbbi még nem készült el egészen, s hihetőleg kőfuró akart lenni. ... N. 6—7, főleg az első természetes, görgetegből került darabnak látszik lenni, noha utóbbi csiszolás, köszörülés tagadhatlan jeleit viseli.

F. osztályban nr. 3. érdemel figyelmet, már csak annyiból is: hogy a 100. számú szép bronz-hajttúvel együtt találtatott Koronczón, a hires *bábotai* homok-magaslaton, egy félfülű, laposfenekű, *szabadkézből idomított* agyag-bögrében, melynek gyurmája fekete, buza-árpaszem-nagyságu *kövecsekkel* vegyítve, jól ki van égetve, fenekén három kisdudor vagy böttyök, a lábak helyét pótolja; füle valamint karimája le van tördelve, magassága nincs arányban terjedelmével, ez utóbbi 11 centim., holott semmikép sem lehetett magasabb ép korában sem 8 centim.-nél; egy egészen hasonló, de kisebb bögre szintén e tájon találtatott. — Az említett *hajttú* a kőgömb (l. 6-dik ábrát) lyukába volt dugva. — Habár e gömb, balta, vagy nyélre tűzve könnyen buzogány (Keule) gyanánt szolgálhatott, a rajta képződött iszap-réteg után ítélve, talán inkább súlyul használtatott akár vonóhálón, akár fenékhorgon. — Hasonló hozzá a szintén idemellékelt H. 14. számú töredék tojásdad-alaku és átfurt súlynak vagy nagyobb gyöngynek darabja. Ilyen töredéket birok égetett agyagból, mely hihetőleg kiégetés után úgy lőn faragva vagy csiszolva. Lelhelye *Ravasz*, s a jegyzékben H. 10. szám a. fordul elő.

Nunc venio ad fortissimum virum! A *fúrési kísérletek* hogy ne volnának érdekesek, tanuságosak? miután csak ezekből ítélhetjük meg egyrészt a kelt-népek eszélyességét, kik oly silány eszközökkel, de kétségbeejtő kitarással furták át ércz nélkül *) a legkeményebb köveket, másrészt pedig a nagy szükségét, mely őket megtanítá a létező egyetlen kemény anyagot annyiféle czélra felhasználni! Ily kísérlet birtokomban 4 db van; mind a négyet küldöm. N. 1. szép fekete kigyula-balta volt, de a használatban derekon, ott hol a lyuk volt, kettétörvén (l. 1. a ábr.), a fennmaradt ép darabot újból átfurván, szándékban volt használni, de bármilyen esély a munkát akadályozta és így az érdekes darab gyűrűded *fúrési kísérlettel* maradt reánk. Hogy e darab is házról-házra, sőt faluról-falura járt gyógyítani — nem kell mondanom, hisz csillogó simasága a szüntelen fenést világosan bizonyítja! Midőn megszereztem is *Lébeny-sz.-Miklóson* volt gyógyítani; nehezezen is vált meg tőle gazdája, mert hatalmas gyógyerővel birt, kivált a *mellre és csecsre*, mire már csecsalakú jegye (l. 1. b ábr.) — a *fúrési kísérlet* is — nyilván utalt! — N. 2. Kisdudor négy-szögű hasáb-alaku fenőkő, megtörött végén kettős fúrás látszik (l. 2. ábr.), a vékonyabb furó az $1\frac{4}{10}$ centim. vastagságú kővön csaknem keresztül hatolt, holott a vastagabb furó csak középtájjig hatván, a keskeny követ ketté repesztette; e roszúl sikerült lyuk mögött, nyomban egy másiknak fúrása kísértetett meg a kisebbik furóval; e jeles darab lelhelye: *Duna-Almás*, hol *Thüringer* barátom, akkori plebános, a plebánia-földön lelte. N. 3. szintén akkora fenőkő, mint az előbbi, csak vékonyabb, kevesebb szabályos, de egész és durvább szemcséjü verhenyeges kőből készült. Kissé kiszélesített felső végén van a *fúrési kísérlet* (l. 3. ábr.),

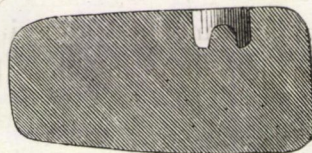
(6. ábra.)

(1. a 1. b ábr.)

(2. ábra.)

(3. ábra.)

*) A koronczói gyűjteményből hozzám küldött példányok közt egy sincsen, mely nem fém-furóval lett volna fúrva. Azon fúrások, melyek éles homokkal és fadarab folytonos ideoda való csavarása által eszközöltettek, másképp néznek ki; ilyenekből néhány példányt láttam Párisban a svájci és dániai gyűjteményekben, és ezeknél a kezdett lyuk közepén nem maradtak fenn a csöcsnemű dudorok. R.

mely az előbb említett kisebb a fúróhoz hasonló vastagságu, de tompa eszközzel két oldalról kezdetett meg, hanem nekünk örvendetes tanulságul csakhamar abbanhagyatott. Lelhelye : *Koronczón* a bábotai magaslat.

Nr. 4. Egy kised, szürkés márványból hatszögre finomúl csiszolt, hasábalakus alig $1\frac{3}{10}$ centim. hosszú gyöngyszem, melynek szűk, a közönséges tűzöttű gombját alig meghaladó lyukja alul- és fölülről hat középtájig, de nem találkozik, mert nem függélyesen egymás felett álló pontokból indul, ki és azért mint felfűzésre alkalmatlan, dobatott el hihetőleg; mind a csiszolás, mind a furás különben a tökélyesebb műszerek ügyes kezelésére mutat. Lelhelye *Pus:ta-szent-Pál*, *Koronczó* tőszomszédságában.

Az I. rovatban foglalt kisebb-nagyobb, de kétségtelenül ókori köszörűk, fenő- és csiszoló-kövek közül csak az idemellékelt 2-dik számot említtem, mely törésének daczára feltűnő rendes 4-szög-hasábú alakja, tompa szögben lecsaptatott vége, és itt madzag vagy szíjj átfűzésére furt elég tág, de szabálytalan, mert épen nem függélyes lyuk által, jeleskedik. — Kemény és finom szemcséjű voltánál fogva inkább csiszolásra mint élesítés- vagy köszörülésre alkalmas. Lelhelye *Koronczó*.

Az utolsó K alatti rovatból, mely jobbadán csak különféle töredékeket tartalmaz, csak az ide mellékelt két darabot említtem. N. G. egy kisebb és valószínűleg maglából (granit) készült baltának éles-töredék-vége, mely csak néhány, alig 5 darabbal részesült abban a szerencsében: hogy csiszolatlan és köszörületlen, és azért, ha nem csalódom, a kezdetleges darabok közé sorolandó.

Végül, egy *gyalutöredék*, de a gyaluk eddig nem ismert legszélesebb és laposabb fajából; van még egy ehhez hasonló darab, mely ha amannak töredéke, és mint hihető, kiegészítő része, azt mutatja: hogy e kő-gyalu mind a két végén éles, és így mint dupla-gyalú volt használva és alkalmazva.

Bronz eszközök.

Első helyt a *fegyvereket* említtem. A három első szám sem alak- sem anyagra nézve különös észrevételt nem igényel; de annál jelesebb a 4-dik számú *lándzsa-alakú tokos-vésű*, mely az I. táblán 2 a x 2 b. alatt van hiven és eredeti nagyságban lerajzolva, ez az átmenetet képezi a tokos-vésűből a lándzsába, mert ha széleit kivékonyítottam, vagyis megélesíttem, tökéletes lándzsa; dombormívű czifrázatai kitűnők és a rézöntés nagy tökélyére utalnak. Lelhelye Győr megye *Kapi* határának *Sen-dombja*, hol a 2-dik számú durva mívű és sulyos tokos-vésű is találtatott. Az 5-dik számú lándzsa, alakjára a közönségestől nem tér el, csak nagyságra.

(6. ábra.)

A 6-dik számú *sarló* (l. 6. ábrát), melyet mellékelve lelsz, ritka darab; kár hogy tudatlan kéz a szép szíronyt jobbadán lefaragta róla; árkozás alkalmával találtatott határunkban az 1704 óta emlékezetes harcshelyi dűllőben; minthogy vörös rézből van öntve, és éle nem félkör alakú, hanem inkább szokatlan módon hátra van hajtva, a sarlónak bizonyosan kezdetleges alakját, közönséges késből a nyélnek meghajtása által támadt első kísérletét tünteti elő. — N. 9. Rendkívüli nagy és erős sarlónak mellékelt töredék-darabja. A következő számokat mellőzöm, mert részint előttem ismerettest, vagy külföldit tartalmaznak. — A 7-ik számú *késhez* hasonló II. táb. 10. sz. alatt van lerajzolva, csak hogy az enyim vala-

mivel nagyobb és nyelén egy lyukkal több van; különben ikertestvérek. A lerajzolt most már *Rosos* birtokában van, minden utánjárásom és ajánlataim daczára sem sikerült a Koronczó-gyirmóti határszélen talált darabot megkapnom! A 13-ik számú *nyil*, mely varránya miatt mint veresréz darab jeles, táb. I. nr. 7 van lerajzolva. — N. 14. 15. 16. kitűnő szironynyal jeleskedik! — Az ide mellékelt lapra körvonalazott sarlók *Ravazdon* találtak, s Prágába küldettek. A nagyobbik a szokott sarló alak, s szintén rézből volt, mint a kisebbik: melynek párját kicsisége és különös alakja ritkítja.

A következő rovat *ékszereket* tartalmaz. Jeles mindjárt az 1-ső szám (az I. táblán nro 1. lerajzolva), mely *bronz nyakperezet* ábrázol, találtak ezt a *pannonhalmi* Boldogasszony egyházát környező sirkert 1865-diki felhányásának, illetőleg a templomdomb lejtjeinek egyengetésekor a 2. 3-ik számú karperez és 7-ik számú gyűrűvel, mely utóbbi 3 darab szintén (táb. I. 3. 4. és 8. sz. a.) le van rajzolva. Ha a volt zárdaszakácsnál régi érmek után kutatva, e jeles darabokba véletlenül bele nem botlom, az a vidéken szedett mintegy 40 darab kőeszközzel, egy fűles vésűvel és egyéb érdekességekkel együtt Prágába zarándokolt volna, hová az említett egyén egyebeken kívül egy ritka alaku *sarlót* menesztett. De hadd szóljak a nyakperezről. Négy rézsodronyból van ez csavarva, és a sodrás mélyedéseibe hajszálnyi vékony drótból sodrott rézfonal van czifraságul eresztve; de a vastagabb sodronynyal oly lazán függ össze, hogy attól jobbadán már el is válik; ez utóbbi két helyen meg is van törve, mindamelllett a nyakperez teljes ruganyossággal bir, végén kettős sodronyból egy kapocs és egy fül van, mely az egyszerű záradékot képezi; nem annyira szirony mint inkább rozsdá fedi. — Az ugyanott lelt két *karperez*: öntött mű, és czifrázatában a nyakperez utánzásaul tűnik, csakhogy a nyakéket a szükséges ruganyosság elérésére nem lehetett önteni, hanem tanácsosabb volt sodorni. A két karperez igen hasonló egymáshoz, — nr. 2. vastagabb és a záradékot ábrázoló kigyófejek rajta kifejtettebbek; — nro 3. azonfelül kettétörött, holott nro 2 ép és egész; mindkettő a zárt-karperezek neméhez tartozik, már csak öntött állapotjára nézve is. — A 7-dik számú gyűrű úgy van sodronyból csavarva; ennek ikertestvére (8 sz. alatt) ugyan *Pannonhalmáról* való; úgyszintén a 6. számú tekercs-gyűrű, mely szironya és tekervényeinek szoros egymáshoz lapulása által a jelesebb darabok közé tartozik. — Nr. 10. hasonló mint a Kalauzban fig. 64., ez sz. *Márton*-vidéki lelet, de egy koronczói példány *Rosos* birtokában, Táb. II. fig. G. van lerajzolva. Én fülbevalónak tartom.

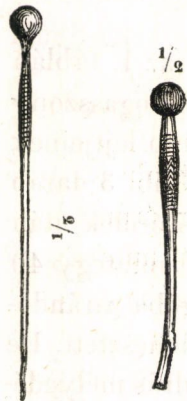
Strudel-, *Enns*- és a világhírű *hallstadti* sirmezőről a 100-at meghaladó gyűjtemény birtokában levén, alkalmam van az ottani leleteket a *koronczóiakkal* összehasonlítni; N. 26. *ennsi* fibula, melynek áttörött kapcsa s a rajta levő finom karczmű, azt az ékesebbek közé helyezi. N. 27. egészen hozzá hasonló, csakhogy vége le van törve, *koronczói* lelet. Mindkettőt mellékelem.

Feltűnőbb az 54-dik számú *fibula-töredék* a *Strudel* örvényéből, melynek derekán két lapocska szögell ki, gyűrű módra összehajtva; mindegyiknek végén két-két szegecske, cseppalaku fejjel, diszítményül szolgál. Ha az 55-dik számú töredék, melynek kiszögellő lapocskája hasonlólag van diszítve, szintén *fibula-rész*, úgy az ép korában legalább is 5—6''-nyi hosszú fibula volt; ennek lelhelye *Koronczó*. — Mindkettő mellékelve van. — N. 53. kicsinded, de fölötté finom mívű és karczolt fibula (l. 52. ábr), peczke a csattestből készült, ruganyosságát egy csigamenetből nyervén, sajnos, hogy ez letörött; ívgerinczén három füle van, a negyedik a csat végén van. Ezekbe apró lánczokon hihetőleg kis rézboglárok voltak fűzve. Mellékelve. Lelhelye a *koronczói* bábotadomb. — N. 51. dinnyegerezd

(52. ábr.)

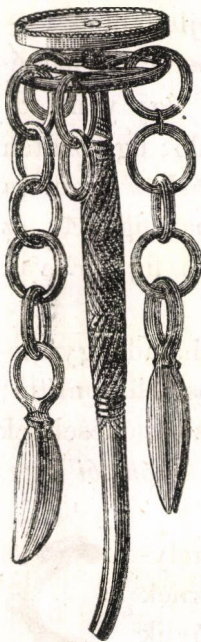
alaku fibula két vége háránt rovatokkal ékesítve, peczke nincs meg. Lelhelye *Koronczó*, mellékelve. — N. 64. köralaku, de négy kisebb kör által keresztalakuvá idomított *melltü* (broche), kised duplakörök és pontozott vonalok által ékesítve, közepett lépcsőalaku köldökkel, melynek mélyedésébe sárga zománcz-gyurma van illesztve, peczke hiányzik; mellékelve. *) — N. 65. *Boglárgomb*, hat tompa küllővel, melyeknek végei domború, háránt vonalokkal ékesek; közepét kettős kidomborodó kör és csúcsos köldök ékesíti, alulról egy keskeny szíj átfűzésére füle van; találatott *Gyirmóthon*; mellékelve. — N. 67. kerekalakú lapos *részoglár*, mindkét felén czifrázattal, t. i. az alsón görög kereszt van bekarcolva, melynek ágait és ágaközét apró körök élénkítik; a felső pedig háromszögek és körszelvények által kisebb köröket és hatágu csillagokat mutat. Lelhelye: *Koronczó*, mellékelve. — N. 91. és 100. Két igen hasonló *hajtű* (lásd 91. 100. ábr.), derékon legvastagabb; mely rész az előbbin csigamentű karcvonal, az utóbbin pedig öntött, egyenközü, és szigszög vonalok által van kiczifrázva; felső végükön jókora gomb van; az előbbiről a szironyt lesuolták, az utóbbin pedig rozsdával vegyest fordul elő. Mindkettő *koronczói* lelet a báboltai dombról. N. 100. találatott a fentebb említett bögrében a kőgömbbe beledugva. Mellékelve van. —

(91. és 100. ábr.)

(104. ábr.) 1/1

(118. ábra.) 1/2

(113-dik számhoz tartozó ábrák.)

(114-dik sz. ábrái.)

— N. 104. *Varrótű* (l. 104. ábr.), mely állítólag a belefűzött két sodronykarikával (fülbevalóval) együtt találatott *Csécényben*; mellékelve. — N. 107. *Csákánykapa* alaku kised négyszegletes rézrudacska, oldalt többrendű mélyebb rovasok által kiczifrázva, vastagabb végén hosszúdad négyszögű, köpü alaku lyuk, melyben törött nyelecske vagy ékdarab fészkel; mi lehetett ez? Találatott *Koronczón*; mellékelve van, szironya szép világos zöld. — N. 113. Két darab fekete kőgyurmából idomított rovátkos *gyöngyszem* (l. 113. ábrákat) *Koronczóról*; egy nagyobb, 3 veresre festett dudorral, és ugyanannyi fekete festett körrel szegélyezett fehérés kavics-gyöngyszem *Csécényből*, és 3 db kisebb; de mint az előbbi, dudorral ellátott és veres, fehér, fekete sőt kék festés által czifrázott gyöngyszem — *Koronczóról*; mind a 6 egy füzében mellékelve. — N. 114. Kisebb-nagyobb, különféle alaku zöld és kék színű 9 db *üveg-gyöngy* (l. 114. ábr.), *Koronczóról* egy füzéren mellékelve. — N. 114. Husz darab különféle alaku és színű, kisebb-nagyobb *gyöngyszem* üvegből; lehely: *Szentmárton*, egybefűzve mellékelve. — N. 118. *Részoglár* vagy bojt (l. 118. ábr.), mely hihetőleg a ló nyakában függött. 17 centim. hosszú rovátkos nyele felső végén kampóval volt ellátva, de az le van jelenleg törve; alul egy négykülsős kerék, ez alatt pedig a nyél, legvégén egy hason nagyságu, rovátkos szélű keréklap van. A kerék talpairól 4 db öt-öt szemből állott lánczon két-két darab lándzsa alaku és füles csörgő-lemez függött,

*) Ilyenek a merovingi korszakban mindenféle nagyszámmal fordulnak elő. R.

most csak két láncz egész, kettőnek pedig csak 2—3 szemből álló darabja létezik; vörösrézből van öntve, és habár öntés után, sem vésű sem egyéb éles eszköz által rajta nem történt simítás vagy egyengetés, mégis oly tiszta és szabályos az egész, és azért az öntés jól sikerült; sőt tekintve a műtani segédeszközök silányságát, remeknek mondható. Találtatott a *bábotai* homoksíkon, szántás alkalmával, 1867-dik évi júniusban. *)

N. 120. Egy centim. hosszú és 8 darab kettős-szemből álló réz lánczocska; két szem szép szironnyal bevonva, állítólag sz. Márton táján *hamvvederben* egy kelta-fibula sodrony-tekerésébe fűzve találtatott, a többi 6 szem, mint zord rozsdája is bizonyítja a *Strudel* örvényéből való; e két külön, és egymástól messze fekvő lelhelyekről való lánczszemecskék mind nagyságra mind alakításra egymáshoz bámulásig hasonlítanak, és egyforma technikára és izlésre mutatván, ugyanazon egy néptörzsre utalnak. Az egybefűzött lánczdarab mellékelve van.

A „különfélék“ III. számú rovatában 1. sz. a. előfordul: *egy nőalaku rézbáb*, magassága 13 centim; durva alakítás, még durvább öntés, a vastag rozsdá- és föld-réteg daczára észrevenni a vésű vagy ráspoly avagy csiszolás nyomait; a gömbölyű fejen és kerek arczon az orr, ajak, áll, s arczsontok alig észrevehetőleg domborodnak, ki a szemüregék alig mélyednek be, a dús hajfonadék koszoru gyanánt övedzi a halántékokat, és mindkét vállról csüng alá a hónalj tájáig; emlői meglehetősen nagyok, a vállak felette szélesek, balkezével szemérmét fedi, jobbját mintegy kérdőleg kissé felemeli; lábszárai röviddek, satnyák, lábafeje idomtalan, szintugy a két kezefeje is, ballába térden alul csonka. Talán nem tévedek, ha e darabot durva alakítása és öntése miatt kelta eredetűnek tartom, Találtatott *Gyirmóthon*. **) Mellékelve van. Ad vocem *Gyirmóth*, meg kell említenem, hogy itt a *mennykövekkel* különös babonát üztek egy ház építésekor. Ugyanis az új lakházat e mennykőtől vagy mitől? ők tudják csak, megóvandók: a ház mindegyik sarkába földtömés-kor egyegy darab menykövet (kő-szekerczét) tömtek bele! — — —

III. N. 3. *Réz forgó*, avagy fürgetyü, durva öntés, belülről a varrány nyomai-val; *Brünnből* mint magyarországi leletet kaptam, hihetőleg horog. *Madzagon súlyul*, egyzersmind *forgóul* is használtatott. Mellékelem.

III. N. 4. *Hal-horog* rézből (l. 4. ábra); érdekes darab, *szakáll*a nincs, felső vége a mai horgok módjára megvan lapítva, és fül gyanánt vissza hajtva. A *bábotai* dombról, mellékelem.

N. 6. *réz-pálczika* mindegyik végén két-két igen feldomborodó kör alakú csucsorodás (Wulst) egy-egy széles pálczát képez. *Koronczón*, tőzeg talajban 3' (4. ábr.) mélységben találtatott, római eredetre utaló tégladarab közelében. Ily pálczikák gyakrabban fordulnak elő.

*) Ezen darab fölötté érdekes azért, mert a magyar nemzeti muzeumbau őrzött óriás-fibulának valódiságát, mely ellen eddig számos kifogást tettek, bebizonyítja; t. i. a lecsüngő fűzlevél alakú diszitmény ott is látható, mint csörgő-lemez. Egyébiránt a fibula ötvege is mutat azon korra, melynek tulajdonítjuk. Érdekes lenne a fibula lelhelyét tudnunk, mert az egyenlő művezet itt némi felvilágosításul szolgálhatna. Rendeltetésére nézve, alig hiszem, hogy lóékesség lett volna; a kampóféle meggörbülés gyakran előfordul a síri daraboknál, hogy a tűzben meglágyult bronzot edényekbe szoríthassák. Ilyenekről *Franks Augustus* british muzeumi ör úrtól egy egész monographiát várhatunk. — Egyébiránt a karikákkal, kerekkel ellátott diszitmény, melyről csörgő lapok lelőghattak, három egymás alatt álló késnyelen látható a *Worsaae*-féle *Nordiske Oldsager* 35. lap. álló 168. 169. 170. ábrákon. R.

**) Ez nem más, mint egy durva öntetű római „*Venus pudica*“, mely ezen istenségnek szokott remek előállításaitól annyira elüt, hogy barátom azt kelta-műnek nézni helyesebbnek találta. R.

N. 8. Hasonló hosszáságú lapos *pálczika*, kígyólag megsodorva, *Koronczóról*. Mellékeltem.

N. 10. Másik pálczika, végén kisdud *gömb*, dereka csavaralakulag beróva, *hajtűnek* vélném, ha aránylag igenis vastag alsó vége nem volna kampószerűleg meggörbitve. Ezen vége csonka; csak nem volt talán nagyobb szerű és erősebb halhorog? vörösrézről készült. *Gyírmóthon találtatott*. Mellékeltem.

N. 16. *Fogantyú* vagy fül-alaku ivded, s végén *tulipánformájú* diszitménnyel ékes lapos réz; habár Hallstadból való, mégis megemlítem, és idemellékelem, mert Tab. II. a 14. sz. alatti töredékhez igen-igen hasonlít; emez Szónyról való és rómainak mondták *), a hallstadi hasonlatnál fogva inkább keltának tartanám!

N. 22—23. *Ikrek*, egyike *Koronczóról*, másik a sz. *Mártonról* való, vörös réz, de micsoda célra használtatott? vagy minek töredéke? szeretném tudni, — — mondd meg! **) — — Mellékelve.

N. 26. 27. 28a. 28b. ezekkel szintűgy vagyok! mind Koronczón találtattak; ezek ikereit Téthről N. 24—25 már láttad és le is rajzoltattad! — — Karvéd, karperecz, avagy foganttyú vagy lába volt valami edénynek? mondd meg! az összhangzó és csaknem egy kéztől alakított karczolás kíváncsivá tesz. Mellékelve van.

Végül *számtalan*, Koronczón és Csécsényben talált *ötvény-darabokból* (Roherz, — Gusstücke), melyek azt bizonyítják: hogy mind az itt talált tárgyak itt helyben készültek, csak kettőt mutatok fel, az egyik egy megolvasztott rézfibula épen maradt sodrony-tekerese, a másik egy megolvasztott finom sodronyfonadéknak, avagy láncznak az olvadékban épen megmaradt darabkája, mind a kettő *Koronczóról* való!

Következik függelékül a lerajzolt *cserepek* leírása.

Táb. I. N. 5. *Ászáron* talált, s finomabb gyurmából szabad tűzben égetett, szabad kézből idomított *kisdud csupor*, melynek szűk és alig $1\frac{5}{10}$ centim. átmérőjű, középpont körrel, szélről lyukacsokkal ékesített feneke talpul nem alkalmas, azért inkább a magányos fülbe fűzött madzagon talán nyakba akasztva viselhette valami kényes kelta nő, benne *arczpirosító* festéket, vagy szagos *kenőcsöt* tartván; női használatra mutat czifra külseje, kelta eredetre pedig az említettem szabad tűzben való égetés, mely külsejének verhenyes színt adott, krétaszerű fogással; oldala a találó által kissé meglevén faragva, a gyurma belseje feketésnek tűnik.

A kör alakú czifra tollszárnak nyomása sajtolás lehet; a kettős vonal ellenkezőleg a puha agyagban *hegyes fa* vonása által jött létre.

Csécsényből egy hasonlót bírok; a különbség e kettő között az: hogy imez turó-zacsó alakulag csücskében végződik, páros vonalai pontozottak, félfüle nem derekán, hanem mint mai fazekainknál karimáján van, a központos diszitmény ezen is csak előfordul, mint amazon, gyurmája azonban, sőt technikája is durvább, mindazonáltal, habár szabad tűzben, de mégis jól ki van égetve. Ime tehát egy valóságos keltakori *illatbögre?*

*) Valóban római foganttyu, és két egymásfelé fordult *delphint* ábrázol; a liliomnak vélt vége a hal farkát képezi. Különböző nagyságúak *Ráth* György ő nagysága birtokában vannak. R.

**) Mintha oly könnyű lenne, mind ezen ismeretlen töredékekről határozottan nyilatkozni. Van elég hivatlan, ki minden egyes tárgyról a legezifrább véleményeket koholja, és a tudatlan népet azokat el is hiszi; — én ámitani nem akarok, s azért inkább azt mondom: nem tudom, — mint hogy valami hamis állítással ideiglenes nimbust szerezvén, előbbi állításaimat visszavonni kényteleníttessem.
R.

vagy *kendzőköpöcze*; alkalmas dobozka hiányában majd a következő szállítmányal veszed.

Tábl. III. N. 21. Kétségen kívül *római* darab, iszapolt és jól kiégetett, verhenyes szintű, s porcellán erősségű gyurmája is azt bizonyítja. — Lelhelye: *Csécsény*. Tulajdonom.

Tábl. III. N. 22. Czifrázata, vastag durva falzatának idomtalan alkotása, és fekete gyurmája közé vegyített kövecseknél fogva kelta darab. *) Találtatott *Rajkán*, a keleti határszélén levő Modrovics kurián. Ez egy nagyobb tál vagy tepsi darabja; különös a füle alatt vízirányban nyíló üreg, mely a tállal nem communicál; nézetem szerint használatkor ebbe vastagabb nyél illesztetett, melynél fogva a nyers étkekkel megrakott tepsi szépen a tüzes kemenczébe tolatott, kihuzatáskor pedig ugyanazon nyél másik kampós vége az edény fülébe akasztatott, s így a megsült eledel, a még forró kemenczéből kényelmesen kivétetett. Sajátom. —

Táb. III. N. 23. Egy nagy kőkori kelta öblöny (Vase), szabad kézből durván idomítva, s szabad tűzben, tehát roszul, égetve: alján szabálytalan karczolásokkal, melyek egyedüli czifráját teszik. *Csécsényből*; sajátom. —

Táb. IV. N. 24. Egy nagyobb kelta tál töredéke; jól ki van égetve, színe verhenyes, s bár szabad kézből idomítva, ügyes kezelésre mutat; alakja a Kalauz 27-ik ábrájára emlékeztet, a füle felett kiálló két szarv alaku dudorával. *Koronczón* kertem alatt a fővényes dombon találtatott.

Táb. IV. N. 25. A *malomsoki* határ „pádár düllőjéből“ való, kelta csupor; vastag falzata, szabad kézből idomítása, durva fekete roszul égetett és mindenféle szeméttel megkövecsel vegyített gyurmája ily eredetre mutat, hullámos vonalczifrázata fésű-alaku eszközzel készülhetett. Birtokomban van.

Táb. IV. N. 26. Kis törött kelta-csupor, a téthi határból, gyurmája kövecsel vegyített, jól kiégetett, verhenyes; birtokomban.

Táb. V. Ugyan egy igen nagy és szép kelta *díszöblöny* töredékeit adja. N. 27. A terjedelmes edény felső szélének darabja, mint láthatni ez edényt kissé kihajló szélén alul mintegy 13 centim. távolban egy díszes, és kettős domboru csürlőkből (Rauten) elmésen alakított perem övedzi, közvetlenül ezalatt állhatott vagy következhetett a felette díszes 28. számú töredék, mert ez is hasonló csürlő övvel van befoglalva, a. a. alatt két roppant nagyságú, és kúp-(conus) alaku dudor látszik, mely az edény belsejében ez alaknak megfelelő mélyedést látat; e dudorokat egy göndör kör veszi körül, egymástól ellenben két csürlő-iv választja el; az edényen, a dudoroktól jobbra, tompa eszközzel vájt vonal-sor ékeskedik; a szintén meglelt, de kár, hogy összezuzott fenék is, tehát az egész öblöny szabadkézből volt idomítva; az égetés is felette hiányos, a gyurma tisztítatlan, kövecsnek semmi nyoma; a leggondosabb utánkutatás daczára más czifrázott töredék nem találtatott, de sima elég, melyen a legutóbb leírt vájt-vonaloknál egyéb nem volt látható; az említett két dudornak megfelelőleg az ellenkező oldalon másik kettőnek kellett lenni, mert véleményem szerint azok fül vagy fogantyú helyett szolgálnak, a mindenestre nagy és súlyos edénynek a kézből való kisikamlását gátolók; számításom szerint az

*) A gyurma közé vegyített kovaszemek csakugyan *kelta*, vagy egyéb barbar népeknek művezetére mutatnak, de az edény belső lapján előforduló kovaszemcsék, melyek megüvegesedvén az égés alatt, a mai mázat pótolták, a római *cserép*-edényeken is igen gyakran észlelhetők. R.

edény öble legalább 1 1/2 láb átmérővel és 2 lábnyi magassággal birt; sajátom. Lelhelye az említett főenyessedomb, a 24. sz. töredék közelében.

Végül még egy *kő- és egy vas-kori sír felfedezését kell leírnom!* — 1867. évi májusban, a bábotai megaslalon, *Greszler Antal* földmives saját birtokán fedezvén fel egy sírt, a benne talált öblönyt kis lánykája által nekem legott megküldé; szokás szerint a lelés körülményét kérdezve, következőket tudtam meg tőle. A szélhordta homokban egy koponya tűnt fel, előbb kezével, utóbb ásóval nyomozván a tetemet, ezt ülő helyzetben, kinyújtott lábszárakkal, arcczal é. k. felé fordítva lelte; ugyanis a gerinczsontok függőlegesen a koponya alatt találtattak, a karsontok szintén, de kevésé oldalt, a lábszárak közel a fejhez, említett irányban. — A már említett csupor a fej bal részén, de vele csaknem színest volt letéve, tehát a halott vállára helyezve. Benne semmi eszköz, sem kő-, sem bronzból, sem a tetemen, s közelében sem; a kised sír feneke agyaggal és az agyagba lerakott egynehány lapos kővel volt kitapasztva, az agyag megégetve; az egyik kődarab keménységének daczára símára levén zsurolva, *malomkő-töredék* lehetett! — A koponya állkapcsával birtokomban van, orvosi észlelet szerint nőé volt, és a kihullott — kivált metszőfogak — helyét pótló fogsarjadékok 10—14-dik évet gyanítatják; ha kivánod, a helyszínén eltemetett medence-csontot is fölvétethetem, mely aztán minden kétséget eloszlatna. *) A csupor 12 centim. magas, feneke 9 1/10 centim., szájböle 10 centim. átmérőjű, oldala ez utóbbin túl talán 15 centim.-ig tágul ki. *Koronczón* készült durva mű, igen vastagra hagyott fekete gyurmájában csillám (Glimmer) ragyog; külsején, kivált hol az lepattogott, a *korom nyoma* elvitázhatlan, tehát tüznél volt, s ételkészítésre használtatott! Az ifju *kelta leánykának kedves fazeka* lehetett.

E sírtól nyugatnak, mintegy 200 ölnyi távolban, ugyanazon homokos Bábota-magaslaton egy *vaskori* csontváz találtatott ugarszántáskor, szintén 1867-ben. Minthogy az ekevas a koponyát jól meghorzsolta, a szántósuhancz ösztökéjével nekiesett s agyonzúzta, mert vágyott látni: milyen annak belseje?... Csakhamar nekiesett az ásásnak és a vázat, *mely roppant nagyságu volt — hanyattfekve* és arcczal keletnek fordítva — fel is fedezte, és a 33—37. számú vasdarabokon kívül egyebet nem talált; a jelenlétemben folytatott kutatás se lócsontokra, sem egyéb tárgyakra nem vezetett. **)

*) Mennyire érdekes lenne ezen, vagy hasonló vázat egészben birni, és a leirt állásban a muzeumban felállítani! Ugy hiszem, hogy a koronczóiak, lelkészük által, már figyelmesb kutatásokra betanítva, hajlandók, *illő jutalom mellett*, ilyen tetemetek, ha föllelnék, érintetlenül hagyni, bejelenteni, hogy személyesen kiáshassam — és felállíthassam. R.

**) Minthogy a tabellák korában élünk, és az eredményt számokból itéljük, nem tartottam fölösleges dolognak, Ebenhöch barátom, illetőleg kitünő tanítványomnak is, gazdag gyűjteményét *lel-helyek*, és az eddig elfogadott *korszakok* szerint összeállítani.

<i>Győr megyében :</i>	kő-	bronz-	vaskori eszközök :
Börcsön	1	—	—
Csanakon	2	—	—
Csécsényben	7	10	3
Gyirmóton	7	3	—
Kapiban	—	2	—
Kis-Barátin	5	1	—
Koronczón	47	35	15
Ménfőn	1	3	—
Nyulon	—	—	2

Harmadik Közlés.

Egy vaskori sir fölfedezése.

Ebenhöch Ferencz Rónay Jácintnak.

Kedves Barátom!

A szivesen küldött székfoglalóért vegye hálás viszonzásúl az általam 1868. mart. 19-én feltakart vaskori pogánysír leírását :

Egyházam északi oldalán *sínylő* s mintegy 60 darab fából álló szedreskert széleiben, még a mult ősszel talált egyik hívem, répaverem ásáskor, egy fekete cserép-öblönyt; de daczára annak hogy *ócskász* szenvedélyem nemcsak a faluban hanem az egész járásban ismeretes, s a legcsekélyebb tárgyért is néhány garas borraivalót szoktam adni, a fazokat nem hozta el hozzám : hanem mésszel töltötte tele. Csak február derekán hallván e leletéről, emberemet az öblönnyel együtt a plebániára hivattam, azt tőle megvettem, a verem helyét magamnak megmutattam, s mert az már ismét üres volt, őtet, mihelyt ideje engedi, annak tüzetesebb átkutatására felkértem, mi csak tegnapelőtt jelenlétemben és utmutatásom szerint történt meg. Ugyanis a veremből a földet kihányatván, annak fenekén egy darab római téglán kívül csakhamar egy cserépedény nyomára akadtunk, melynek karimáját azonban $\frac{2}{5}$ részben még az őszi ásáskor lecsorbitotta emberem, azt vigyázva a földből kiemelve, 9" átmérőjű és $2\frac{1}{2}$ " magasságu, jól kiegészített fekete, medence (Schüssel) alakú

Győr megyében :	kő-	bronz-	vaskori eszközök :
Ravazdon	1	—	—
Szemerén	10	1	—
Sz.-Mártonban . . .	36	30	4
Szent-Pá'lon	2	—	—
Tényőn	—	2	—
Téthen	9	21	5
<i>Soprony megyében :</i>			
Árpáson	1	1	—
Bodonhelyen	3	1	1
<i>Veszprém megyében :</i>			
Démen	1	—	—
Ihászín	1	—	—
<i>Komárom megyében :</i>			
Almásón	1	—	—
<i>Mosony megyében :</i>			
Mecséren	2	2	—
	137	112	30 = 279 darab.

E gyűjtemény tehát 21 lelhetet képvisel, t. i. 15 Győr, 2 Veszprém, 1 Komárom, 1 Mosony megyékből. Hogy *Koronczón* és *Téthen* legtöbb találtatott, és *Sz. Márton* is oly bőven van képviselve nem a tárgyak absolut sokaságától ered, hanem attól, hogy az első két hely a beküldő közvetlen munkálkodásához legközelebb esik; *Pannonhalmán* pedig a *prágai* muzeumnak egy igen tevékeny gyűjtője, van. Ha a többi említett helyeken szintén lennének buzgó régiségbarátok, a százak helyett ezereknek kellene itten állaniok!

Azonban a mi nincs, az még lehet; csak minden esperességben egy *Ebenhöch* laknék! R. F.

tál volt; alig készült korongon, mert feneke horpasztás utján alakított, ezifraság nincs rajta. Tovább ásatván, csakhamar embervázra, névszerént lábszárcsontokra akadtunk; a fej irányában takarítottván el a homokot, a gerinczesigolyák és bordák között egy finom-nivü bronz-fibula töredékére akadtunk; felszedvén a kaponyát, annak jobbfelén egy kisebb cserépedényre akadtunk, mely annyira el volt horpadva: hogy fülénél és horpasztott fenekénél egyebet nem sikerült a nedves homokból felvennünk; a piros és morzsolható agyag-öblönyke fekete gráfit-féle porhanyó mázzal volt bevonva, félfüle ötszög met-szettel birván, annak legkeskenyebb külső lapja a szalmaszál vastagságát alig túlhaladó kiseded, de rendes alakú, körök egész és szakadatlan sorozatával van kiczifrázva, ily kör-sorozat vonult körül az öblöny derekán, a fül alsó végének irányában is; a töredékekről ítélve: az egész nagyobbbb theás-csészéhez lehetett hasonló, azon különbséggel: hogy kari-mája felé szűkebb volt, horpadt feneke felé ellenben öblösebb. Az arcz balfelén ellenben egy 3" hosszú, négyszögü s szabályos hasábalaku köszörűkő, egy 3 1/2" késpege vasból és annak 3 1/2" hosszú 10" széles és 4" vastag csont nyele találtatott; a késnek nagyobb-részt elkorhadt széles, de vékony fogantyuja, nézetem szerint ugy volt az említett csont-nyélbe belesütve; hegye a felvételkor törött el, de élének kikanyarított és a bronzkori késeket jellegző alakja a vastag rozsdá daczára jól kivehető. Még egy darab más kor-hadt vas, hihetőleg karperecz-töredék is találtatott. A tetem lábafejénél balról végül egy negyedik és egészen ép fekete öblöny találtatott, mely szűk, alig 3 1/2" átméretü nyílásával 9 1/2" magasság és ugyan annyi öblőség mellett, csaknem palaczkhoz hasonlít. — Az első helyen említett 1' magas, és 1' öblös veder a tetem lábánál jobbról, a tál szintén jobbról a térdtáján volt letéve, obolusnak vagy egyéb fém-tárgynak semmi nyoma. A koponya szintén birtokomban van, a gerincznyílásnál töredezett, fogai vásottak és 40 éves kort gyanít-tatnak; a medencze csontok, bár összez úztak, mégis nőre mutatnak; ennyit erről!

Mutatta-e Floris a beküldött tárgyakat? s mit mond azokhoz kedves barátom? ohajtom ítéletét tudni! — Kérem mondja meg Florisnak, küldje vissza azokat legalább is april közepéig, mert az idétt több éremgyűjtő és régészetkedvelő barátom látogatását vár-ván: gyűjteményem legérdekesebb darabjait nem nélkülözhetem.